

Π.3.2.5 Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Α΄ Λυκείου

Θεματική ενότητα:

Ξενοφώντας, «Ελληνικά» Β 2. 19 - 23

Τίτλος:

«Η τελευταία πράξη»

Συγγραφή: ΣΤΑΘΗΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Εφαρμογή: ΣΤΑΘΗΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Θεσσαλονίκη 2012

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.5. Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνοι υπο-ομάδας εργασίας αρχαίας ελληνικής γλώσσας δευτεροβάθμιας: Λάμπρος Πόλκας, Κοσμάς Τουλούμης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101 , Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

A. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος:

Η τελευταία πράξη [«Αρκεί τό γε έαλώκειν» Πλούταρχος «Λύσανδρος» 14]

Εφαρμογή σεναρίου

Στάθης Παπακωνσταντίνου

Δημιουργία σεναρίου:

Στάθης Παπακωνσταντίνου

Διδακτικό αντικείμενο:

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία

Τάξη:

Α΄ Λυκείου

Χρονολογία:

Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2012.

Σχολική μονάδα

2^ο Γενικό Λύκειο Σερρών

Διδακτική / θεματική ενότητα:

Αρχαίοι Έλληνες Ιστοριογράφοι: Ξενοφώντας, «Ελληνικά» Β 2. 19 - 23

Διαθεματικό:

Ναι.

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

I. Φιλολογικής Ζώνης

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία

Νεοελληνική Γλώσσα

Χρονική διάρκεια:

5 διδακτικές ώρες

Χώρος:

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας και εργαστήριο πληροφορικής.

II. Εικονικός χώρος: Wiki (pbworks.com)

Το σενάριο υλοποιείται σε τέσσερις φάσεις (1^η ώρα / 2^η ώρα / 3^η - 4^η ώρα / 5^η ώρα) είτε στην αίθουσα διδασκαλίας είτε στο εργαστήριο πληροφορικής. Εφόσον υπάρχει η δυνατότητα, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και το εικονικό περιβάλλον Wiki, για την ανάρτηση των δραστηριοτήτων και για την επικοινωνία μεταξύ των ομάδων και του διδάσκοντος.

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή:

Η υλοποίηση του σεναρίου προϋποθέτει τη συστηματική εξοικείωση του εκπαιδευτικού και των μαθητών του με τη χρήση και την αξιοποίηση βασικών εργαλείων των ΤΠΕ (κειμενογράφος, λογισμικό παρουσιάσεων, διαδίκτυο, ιστοσελίδα κατασκευής εννοιολογικού χάρτη, λογισμικό κατασκευής ασκήσεων Hot Potatoes) και την κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή (σχολικό εργαστήριο Η/Υ ή τουλάχιστον πέντε φορητοί υπολογιστές, βιντεοπροβολέας ή διαδραστικός πίνακας, πρόσβαση στο διαδίκτυο). Απαιτείται, επίσης, εξοικείωση του δασκάλου και των μαθητών με την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία.

Το σενάριο απευθύνεται σε μαθητές χωρίς ιδιαίτερα μαθησιακά προβλήματα που κατέχουν βασικές γνώσεις γραμματικής και συντακτικού και έχουν προηγούμενη θητεία στην ομαδική εργασία και στη χρήση των ΤΠΕ

Εφαρμογή στην τάξη:

Το συγκεκριμένο σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη

Το σενάριο στηρίζεται:

Στάθης Παπακωνσταντίνου: «Η τελευταία πράξη», Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, Α΄ Λυκείου, 2012

Το σενάριο αντλεί:

—

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ / ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διδακτική πρόταση αναφέρεται στη συνθήκη ειρήνης και στην παράδοση των Αθηνών. Οι μαθητές θα προσεγγίσουν το κείμενο γλωσσικά, θα το μεταγράψουν, θα το αποδώσουν διαγραμματικά, θα προχωρήσουν στη σύνταξη της μετάφρασης και θα τη συγκρίνουν με άλλες· θα αναζητήσουν ομόρριζες λέξεις· θα αξιολογήσουν τους όρους της παράδοσης, θα κατανοήσουν την έννοια των διαπραγματεύσεων από θέση ισχύος ή δριμείας ανάγκης· θα συγκρίνουν την αρχή και το τέλος του πολέμου· τη μετατροπή του λαού σε όχλο· την ιστορία και το συμβολισμό των Μακρών Τειχών· την πτώση και την ταπείνωση, την έννοια της ελευθερίας και τη μεγάλη αντιμετώπιση του μεγάλου ηττημένου· θα παραγάγουν ενσυναισθητικό λόγο και θα μελετήσουν τη λειτουργία της γλώσσας στα πλαίσια της ιστορικής αφήγησης. Παράλληλα στο σενάριο αυτό θα ενσωματωθεί και η διδασκαλία 7^{ης} Ενότητας του σχολικού Εγχειριδίου Γλωσσικής Διδασκαλίας και, πιο συγκεκριμένα, η μελέτη των συμπερασματικών και των ενδοιαστικών προτάσεων.

Η διδακτική πρόταση αποτελεί μια εναλλακτική προσέγγιση του κειμένου από το πρωτότυπο. Επιδιώκεται να κατακτήσουν οι μαθητές το κείμενο αξιοποιώντας πόρους του διαδικτύου και εργαλεία των ΤΠΕ, καθώς και τη μεταφραστική μέθοδο «κατά κώλα», και να προσεγγίσουν διαλεκτικά το κείμενο μέσω της έρευνας, των συγκρίσεων και αναγωγών στη σύγχρονη εποχή.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι ο παραδοσιακός τρόπος με τον οποίο διδάσκονται τα Αρχαία Ελληνικά στην Α΄ Λυκείου δίνει μονοδιάστατα έμφαση στη γλωσσική διάσταση του κειμένου, ενώ οι ιδέες και τα αξιόλογα μηνύματα των κειμένων είτε αγνοούνται είτε προσεγγίζονται επιφανειακά και με τρόπο αποσπασματικό. Η επανάληψη αυτού του συμπεριφοριστικού μοτίβου αναπόδραστα κουράζει τους μαθητές, αφού εκτός των άλλων τους αφαιρεί την πρωτοβουλία. Η παρούσα πρόταση κινείται στη λογική του [νέου Αναλυτικού Προγράμματος](#). Χωρίς να αγνοεί το γλωσσικό μέρος, δίνει έμφαση τόσο στη μετάφραση όσο κυρίως στο νόημα και στα μηνύματα του κειμένου που, όταν αναχθούν στη σύγχρονη εποχή, αποκτούν άλλη

διάσταση και δυναμική, κεντρίζοντας την προσοχή και το ενδιαφέρον των μαθητών. Η διδακτική πρόταση στηρίζεται στις αρχές της υποβοηθούμενης ανακαλυπτικής μάθησης με σταδιακή υποχώρηση της υποστήριξης που παρέχει ο διδάσκων. Αναγκαία θεωρείται η συμμετοχή και η δραστηριοποίηση του μαθητή στα πλαίσια της ομαδικής ερευνητικής εργασίας. Ο διδάσκων παρέχει ερεθίσματα, ύλη και μεθοδολογικά εργαλεία στους μαθητές, οι οποίοι, με προσωπική αναζήτηση και αυτενέργεια στο πλαίσιο της ομαδοσυνεργατικής δραστηριότητας, κατακτούν δυναμικά τη γνώση και αποκτούν ερευνητικές δεξιότητες. Οι μαθητές, αξιοποιώντας τις ΤΠΕ δημιουργούν αυθεντικά περιβάλλοντα επικοινωνίας, αποκτούν πρόσβαση σε ποικίλους σημειωτικούς πόρους, ερευνούν, συλλέγουν υλικό και πληροφορίες, αξιολογούν, συγκρίνουν, συνθέτουν, συνεργάζονται και δημιουργούν μέσα σε κλίμα άμιλλας. Απώτερος στόχος είναι να ευαισθητοποιηθούν οι μαθητές και να αποκτήσουν ταυτότητα κριτικού υποκειμένου.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Επιδιώκεται οι μαθητές/τριες:

- Να κατανοήσουν ότι τελικά την ιστορία διαχρονικά τη γράφουν οι νικητές, οι οποίοι θέτουν και τους όρους και τις προϋποθέσεις τερματισμού του πολέμου.
- Να συνειδητοποιήσουν ότι ο πόλεμος δε διεξάγεται μόνο στο πεδίο της μάχης (έργα) αλλά και σε επίπεδο διπλωματικό (λόγοι).
- Να συσχετίσουν τις ιστορικές εξελίξεις με τον ρόλο που διαδραματίζουν συχνά τα πρόσωπα είτε πρόκειται για πολιτικούς είτε πρόκειται για στρατιωτικούς ηγέτες.
- Να αποτιμήσουν τη συμπεριφορά του νικητή απέναντι στον μεγάλο ηττημένο και να κατανοήσουν τα αίτια αυτής της μεγαθυμίας.
- Να κατανοήσουν ότι η δύναμη και η ευτυχία δε διαρκούν για πάντα και ότι η έπαρση και η αλαζονεία ενίοτε οδηγούν στην καταστροφή.

- Να εντοπίσουν στο αρχαίο κείμενο στάσεις, αξίες και πεποιθήσεις σχετικά με την ειρήνη και την ελευθερία και να τα συγκρίνουν με τα ισχύοντα στο παρόν.
- Να γνωρίσουν την ιστορία και το συμβολισμό των Μακρών Τειχών.

Γνώσεις για τη γλώσσα

Επιδιώκεται οι μαθητές/τριες

- Να είναι σε θέση να εντοπίζουν τα γλωσσικά χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους της ιστορικής αφήγησης και να ασκηθούν στους τρόπους ανάπτυξης παραγράφων.
- Να εντοπίζουν τη δομή της αφήγησης με βάση τους χρονικούς προσδιορισμούς, τα ρήματα και τα υποκείμενα.
- Να κατανοήσουν τον ρόλο και τη χρήση των συμπερασματικών και των ενδοιαστικών προτάσεων στον λόγο.
- Να συνειδητοποιήσουν ότι η σημερινή γλώσσα αποτελεί τη φυσική συνέχεια της αρχαίας τόσο σε επίπεδο λέξης όσο και σε επίπεδο δομών.

Γραμματισμοί

Γλωσσικός – Κλασικός γραμματισμός

Επιδιώκεται οι μαθητές/τριες:

- Να ασκηθούν στην κατανόηση και στον εντοπισμό της γραμματικοσυντακτικής δομής του αρχαίου ελληνικού κειμένου από το πρωτότυπο και να την αποδίδουν διαγραμματικά
- Να χρησιμοποιούν την παραπάνω διαγραμματική απόδοση προκειμένου να προσπελάσουν νοηματικά και μεταφραστικά το κείμενο.
- Να αντιλαμβάνονται και να αιτιολογούν τα χαρακτηριστικά της ιστορικής αφήγησης τόσο σε επίπεδο καθαρά χρονολογικό όσο και σε επίπεδο αναζήτησης των αιτιωδών σχέσεων.
- Να ερμηνεύουν και να αιτιολογούν επιλογές, γεγονότα και στάσεις προσώπων στα πλαίσια της ιστορικής αφήγησης.

Νέοι γραμματισμοί

Επιδιώκεται οι μαθητές/τριες:

- Να χρησιμοποιούν εργαλεία συγγραφής των ΤΠΕ, με στόχο την καλύτερη γλωσσική αποδόμηση και προσπέλαση του αρχαίου κειμένου.
- Να χρησιμοποιούν αποτελεσματικά τα ανοιχτά και διερευνητικά, ψηφιακά περιβάλλοντα μάθησης, όπως α Σώματα Κειμένων και το Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας.
- Να παράγουν με τη βοήθεια των ΤΠΕ και με αφορμή το αρχαίο ελληνικό κείμενο και τις ιδέες του νέα πολυτροπικά κειμενικά είδη που θα φωτίζουν καλύτερα το κείμενο και θα το γεφυρώνουν με το παρόν.

Κριτικός γραμματισμός

Επιδιώκεται οι μαθητές/τριες:

- Να συγκρίνουν τις μεταφραστικές εκδοχές ενός κειμένου, αιτιολογώντας τόσο τις επιλογές του αρχαίου συγγραφέα, όσο και των μεταφραστών.
- Να αντιλαμβάνονται τον τρόπο με τον οποίο οι γλωσσικές επιλογές και η συγκεκριμένη μορφοσυντακτική δομή υπηρετούν την ανάδειξη του περιεχομένου (π.χ. η επιλογή της συμπερασματικής πρότασης για την απόδοση των όρων συνθήκης, η επιτάχυνση στο τέλος με τη χρήση της παρατακτικής σύνδεσης κ.λπ.).

Διδακτικές πρακτικές

Μέσω της υλοποίησης του σεναρίου αναμένεται οι μαθητές να αναπτύξουν τη δεξιότητα της συνεργασίας και τη στάση της αυτενέργειας για την επιτυχή προσπέλαση της γνώσης και την επίλυση προβλημάτων. Καθώς οι δραστηριότητες των ομάδων είναι αλληλοεξαρτώμενες και αλληλοτροφοδοτούμενες, αναμένεται η ενίσχυση της υπευθυνότητας των μαθητών και της ανάληψης δημιουργικών πρωτοβουλιών.

Ε. ΔΕΙΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Το απόσπασμα των «[Ελληνικών](#)» του Ξενοφώντα που αναφέρεται στον πρωταγωνιστικό ρόλο του Θηραμένη, στους όρους της παράδοσης των Αθηνών και στο γκρέμισμα των Μακρών Τειχών έχει μια ξεχωριστή σπουδαιότητα από άποψη περιεχομένου, η οποία ωστόσο δεν αναδεικνύεται στα πλαίσια του παραδοσιακού τρόπου διδασκαλίας. Πρόκειται για τον επίσημο τερματισμό του Πελοποννησιακού πολέμου, ενός πολέμου που συντάραξε τον αρχαίο κόσμο και κλόνησε ανεπανόρθωτα θεμέλιά του. Η ήττα και η συντριβή Αθήνας, αποτυπώνεται εύγλωττα στα γκρεμισμένα Μακρά Τείχη, αλλοτινό σύμβολο έπαρσης και υπεροχής, μετέπειτα σύμβολο παρακμής και ταπείνωσης. Η παράδοση της Αθήνας ανέδειξε τη γενικότερη κρίση του αρχαίου κόσμου, κρίση αξιακή, οικονομική, ανθρωπιστική και συστημική, αποκαλύπτοντας ταυτόχρονα τη ματαιότητα αλλά και τις καταστροφικές συνέπειες των πολέμων. Τα μηνύματα, λοιπόν, της συγκεκριμένης ενότητας είναι πολλά και εξόχως διδακτικά, ενώ αξιοπρόσεκτη είναι και η αφηγηματική τεχνική αλλά και οι γλωσσικές επιλογές του ιστορικού, μέσω των οποίων αποδίδει τα συγκεκριμένα γεγονότα. Επομένως επιβάλλεται οι μαθητές να σταθούν στη συγκεκριμένη ενότητα, να προβληματιστούν και να αναστοχαστούν, προσεγγίζοντας συγχρονικά αλλά και διαχρονικά θεμελιώδεις έννοιες και αξίες, όπως η ελευθερία και η ειρήνη. Ο πόλεμος δεν έχει εκλείψει, η ανθρώπινη φύση δεν έχει μεταβληθεί και επομένως το κείμενο προσφέρεται για συγκρίσεις, για παραλληλισμούς, για αναστοχασμό και ως τροφή στην κριτική σκέψη. Η αυτενέργεια των μαθητών και η ομαδική δραστηριοποίηση στα πλαίσια της εμβάθυνσης σε ένα τόσο σημαντικό απόσπασμα, που θα φωτίσει ολόπλευρα τη νέα πραγματικότητα που διαμορφώθηκε την άνοιξη του 404 π.Χ., καθίσταται ως επιλογή απόλυτα αναγκαία. Σε μια τέτοια προσέγγιση του αρχαίου κειμένου οι νέες τεχνολογίες θα μπορούσαν να προσφέρουν στη διδακτική πρακτική και εργαλειακά και ουσιαστικά με απώτερο στόχο την πολύπλευρη ευαισθητοποίηση και τη δόμηση κριτικής μαθητικής ταυτότητας.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Η διδασκαλία της συγκεκριμένης ενότητας προβλέπεται από το [Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών](#) για την Α΄ Λυκείου και ως εκ τούτου αποτελεί μέρος της διδακτέας ύλης. Η διδακτική πρόταση είναι από κάθε άποψη συμβατή με τα ισχύοντα στο σχολείο, καθώς είναι εξόχως κειμενοκεντρική και δεν απαιτεί περισσότερο χρόνο από εκείνον που θα απαιτούσε μια σοβαρή πρόταση διδασκαλίας ενταγμένη στο παραδοσιακό μοντέλο, η οποία θα αξιοποιούσε μόνο τα συμβατικά διδακτικά μέσα και εργαλεία. Η πρόταση αυτή ενσωματώνει και τη διδασκαλία ενός μέρους της [7^{ης} ενότητας](#) του Εγχειριδίου Γλωσσικής Διδασκαλίας, δεδομένου ότι οι δύο από τις πέντε ώρες που προβλέπονται για το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών στην Α΄ τάξη του Λυκείου, πρέπει με βάση το αναλυτικό πρόγραμμα να είναι αφιερωμένες στη γλωσσική διδασκαλία. Εκτός από την πολυεπίπεδη προσέγγιση του κειμένου οι μαθητές θα ασκηθούν στη μελέτη των συμπερασματικών και ενδοιαστικών προτάσεων, αφού οδηγηθούν επαγωγικά στην εξαγωγή της θεωρίας και των κανόνων που διέπουν τα συγκεκριμένα είδη. Οι μαθητές θα παραγάγουν προϊόντα λόγου, διαφόρων κειμενικών ειδών και υπό αυτή την έννοια το σενάριο χαρακτηρίζεται διαθεματικό, καθώς απαιτείται συνδυασμός γνώσεων και δεξιοτήτων που κατακτώνται μέσω της διδασκαλίας της Έκφρασης - Έκθεσης. Επομένως, σχετικά με τις ιδιαιτερότητες των κειμενικών ειδών αλλά και τις μεθόδους ανάπτυξης των παραγράφων κρίνεται σκόπιμο να έχει προηγηθεί μια συστηματική ενημέρωση και άσκηση των μαθητών, ώστε να αντιμετωπίσουν τις συγκεκριμένες δραστηριότητες ως πεδίο άσκησης και πρακτικής κατακτημένων ή νέων γραμματισμών.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Αναμένεται με τη χρήση των ΤΠΕ οι μαθητές αρχικά να αποδομήσουν γλωσσικά το κείμενο και να το αποδώσουν σχηματικά εντοπίζοντας τους βασικούς θεματικούς άξονες. Μέσω της γλωσσικής προσπέλασης και της κατανόησης των δομών του κειμένου, θα πειραματιστούν και θα προχωρήσουν στην εξαγωγή ποιοτικής μετάφρασης. Στη συνέχεια, με αφορμή το ίδιο το κείμενο οι μαθητές, αφού ερευνήσουν και επεξεργαστούν δεδομένα και πληροφορίες θα παραγάγουν ψηφιακό

υλικό συγκεκριμένων προδιαγραφών και θα το αναρτήσουν στο Wiki ή σε προκαθορισμένο διαδικτυακό τόπο.

Θα αξιοποιηθούν επιλεγμένοι δικτυακοί τόποι, λογισμικά επεξεργασίας, σύνθεσης και γραφικής απεικόνισης λόγου (κειμενογράφος, [κατασκευή εννοιολογικού χάρτη](#), λογισμικό παρουσιάσεων) λογισμικό επεξεργασίας ήχου ([Audacity](#)) και λογισμικό κατασκευής ασκήσεων ([Hot Potatoes](#)).

Η προστιθέμενη αξία των νέων τεχνολογιών συνίσταται στις δυνατότητες που προσφέρουν για δημιουργία αυθεντικών περιβαλλόντων μάθησης και πεδίων συνεργατικής δημιουργίας των μαθητών. Η παραγωγή πολυτροπικών ή πολυμεσικών προϊόντων από μέρος των μαθητών δεν αντιμετωπίζεται ως αυτοσκοπός (ad hoc) αλλά ως μια ουσιαστική διαδικασία που εμπλέκει ενεργά τους μαθητές στα πλαίσια μιας σύνθετης και δυναμικής διδακτικής πρακτικής.

Κείμενα

Κείμενα σχολικών εγχειριδίων

Αρχαίοι Έλληνες Ιστοριογράφοι Α΄ Λυκείου: [Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 2. §5-15](#)

Εγχειρίδιο Γλωσσικής Διδασκαλίας Α΄ Λυκείου: Ενότητα 7^η: [Δευτερεύουσες προτάσεις](#)

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α' Λυκείου: Διονύσιος Σολωμός, [«Ελεύθεροι Πολιορκημένοι»](#), Σχεδίασμα Β΄.1

Ψηφιακό Σχολείο - Ψηφιακά Εκπαιδευτικά Βοηθήματα: Φιλοσοφικός Λόγος Γ΄ Λυκείου:

- [Ενδοιαστικές προτάσεις](#)

- [Συμπερασματικές προτάσεις](#)

Κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

[Θουκυδίδης, «Ιστορίες», 2.47-54, 1.90-92, 3.62](#). Στο *Θουκυδίδου Ιστορίαι* Ι–ΙΙ.

²1960 [¹1940, Οξφόρδη: Oxford University Press]. Μτφρ. Ε. Κ. Βενιζέλος. Αθήνα:

Βιβλιοπωλείον της «Εστίας». [«Μικρός Απόπλους»: Κείμενα σε ηλεκτρονική μορφή – Υπεύθ. Αγγ. Πετδικούρης]. [25/11/2012]

Perseus Digital Library [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη του Περσέα]:

Διόδωρος Σικελιώτης, [«Ιστορική Βιβλιοθήκη», 13.107. 4-5](#). Στο *Diodorus of Sicily*, I-XII. 1989. Engl. translation by C. H. Oldfather. Vol. 4-8. Cambridge, MA: Harvard University Press - London: William Heinemann, Ltd.

[Ξενοφών, «Ελληνικά» 2.2.20 κ.ε.](#) Στο *Xenophontis opera omnia*, vol. I-V. 1900-1921. Ed. E. C. Marchant. Oxford, Clarendon Press. [25/11/2012]

Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα [Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας]:

[Ξενοφών, «Ελληνικά», 2.2.19-23](#)

-[Ξενοφών, «Ελληνικά», 3.5.8](#). Στο *Xenophontis opera omnia*, vol. I-V. 1900-1921. Ed. E. C. Marchant. Oxford, Clarendon Press. Μτφρ. Ρ. Ρούφος. [1966] 2000. *Ξενοφώντος Ελληνικά*. I–II. Αθήνα: Ωκεανίδα. [1η έκδ. Αθήνα: Γαλαξίας] και Μτφρ. Γ.Α. Ράπτης. 2002. *Ξενοφώντος Ελληνικά Α', Β', Γ'*. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος. [25/11/2012]

Υποστηρικτικό/εκπαιδευτικό υλικό

Ιστοσελίδες

[Ελληνική Βικιπαίδεια](#) [Ελεύθερη Διαδικτυακή Εγκυκλοπαίδεια] [25/11/2012]

[Ελληνικά Βικιφθέγματα](#) [Διαδικτυακή Επιτομή Ρήσεων και Αποφθεγμάτων] [25/11/2012]

Καρεμφύλλης, Κ. [«Τρόποι ανάπτυξης παραγράφων»](#) [«e-keimena»] : ιστότοπος για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας στην εκπαίδευση]. [25/11/2012]

Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα [Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας]: [25/11/2012]

-[Βασικό Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής](#)

-[Ενδοιαστικές προτάσεις](#)

-[ηλεκτρονικά λεξικά](#)

-[Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#)

-[Συμπερασματικές προτάσεις](#)

-[Συμφοραστικός Πίνακας Λέξεων](#)

[Φιλολογικά Βήματα στο Web](#) [Ιστοχώρος του Στ. Παπακωνσταντίνου - Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο] [25/11/2012]

Διδακτική πορεία / στάδια / φάσεις

Στην υλοποίηση του σεναρίου ακολουθήθηκε ακριβώς η διδακτική πορεία, όπως την παρουσιάζει ο συντάκτης του σεναρίου στις γραμμές που ακολουθούν:

«Οι μαθητές χωρισμένοι σε πέντε ομάδες των τεσσάρων ατόμων θα υλοποιήσουν σειρά δραστηριοτήτων που περιγράφονται λεπτομερώς στα Φύλλα Εργασίας είτε στη σχολική αίθουσα είτε στο εργαστήριο με την αξιοποίηση των ΤΠΕ. Τα Φύλλα Εργασίας για κάθε ομάδα έχουν αναρτηθεί στο Wiki (pbworks.com), ώστε να υπάρχει πρόσβαση στην ψηφιακή μορφή του Φύλλου Εργασίας, το οποίο καλό είναι να διανεμηθεί στις ομάδες και σε έντυπη μορφή για τους λιγότερο εξοικειωμένους με τα ψηφιακά περιβάλλοντα. Πρόσβαση στην ψηφιακή μορφή του αρχαίου κειμένου οι μαθητές αποκτούν είτε μέσω των [Σωμάτων Κειμένων](#) της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα είτε μέσω της [ψηφιακής βιβλιοθήκης](#) του Περσέα. Ωστόσο, για την αποφυγή απρόβλεπτων καταστάσεων, ψηφιακή μορφή του αρχαίου κειμένου θα είναι διαθέσιμη είτε στο Wiki είτε σε αρχείο Word. Το κείμενο αποτελεί συνέχεια του προηγούμενου, οπότε δεν χρειάζεται κάποια διασύνδεση με τα προηγούμενα και η προσέγγισή του θα γίνει σε τρεις φάσεις με τη συμπλήρωση δύο Φύλλων Εργασίας για κάθε ομάδα. Το πρώτο θα είναι κοινό, ώστε να δημιουργηθεί το αναγκαίο κοινό υπόβαθρο και το δεύτερο διαφορετικό, ώστε να επιτευχθεί η πολυεπίπεδη προσέγγιση του αρχαίου κειμένου. Η τρίτη φάση θα αφιερωθεί στην παρουσίαση των δημιουργικών εργασιών που υλοποίησαν οι ομάδες με την υλοποίηση του δεύτερου Φύλλου Εργασίας. Ακολουθεί η τέταρτη φάση και το τρίτο Φύλλο Εργασίας που είναι αφιερωμένο στην κριτική μελέτη και επαγωγική διερεύνηση ενός συντακτικού

φαινομένου με αφορμή την αντιπροσωπευτική του παρουσία στο κείμενο της συγκεκριμένης ενότητας.

Πιο συγκεκριμένα, μετά από μια πρώτη επαφή με το κείμενο, που θα γίνει με την ανάγνωσή του από τον διδάσκοντα και τους μαθητές, και έπειτα από σύντομη συζήτηση, [το κείμενο χωρίζεται](#) σε τόσες ενότητες όσες και ομάδες. Στη συνέχεια, κάθε ομάδα ασχολείται με ένα πολύ μικρό τμήμα του κειμένου, έχοντας στη διάθεσή της και αρκετούς βοηθητικούς ψηφιακούς πόρους, ώστε να καταστεί ευχερής η κατάκτηση του κειμένου. Αφού, λοιπόν, οι μαθητές χωρίσουν το κείμενο σε προτάσεις, χρωματίσουν τους ρηματικούς τύπους, τα υποκείμενα κ.λπ. ή αλλάξουν τη σειρά των λέξεων πάνω στον συντακτικό άξονα, θα προχωρήσουν στην εικονιστική αναπαράσταση των συντακτικών δομών του κειμένου μέσω της ιστοσελίδας κατασκευής απλού [εννοιολογικού χάρτη](#). Στη συνέχεια, οι μαθητές καλούνται να συνθέσουν τη δική τους μετάφραση και να τη συγκρίνουν με άλλες τρεις, [δύο](#) από την Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα και μία του διδάσκοντος. Μετά από αυτό, οι ομάδες θα συνδέσουν την αρχαία με τη νέα γλώσσα αναζητώντας την παρουσία λέξεων του κειμένου στη νέα ελληνική. Στην τελευταία αυτή δραστηριότητα θα αξιοποιηθούν οι δυνατότητες ποιοτικής και σύνθετης έρευνας που παρέχουν τα διάφορα ψηφιακά λεξικά [της Πύλης](#), τόσο για τη [νέα ελληνική](#) όσο και για την [αρχαία ελληνική](#) γλώσσα. Η πρώτη ώρα του σεναρίου θα ολοκληρωθεί με την παρουσίαση στην ολομέλεια και την ανάρτηση στο Wiki των δραστηριοτήτων των ομάδων.

Το [δεύτερο Φύλλο Εργασίας](#) που στοχεύει στη νοηματική και ιδεολογική προσπέλαση του κειμένου καλύπτει τις επόμενες τρεις διδακτικές ώρες. Πιο συγκεκριμένα, η δεύτερη και η τρίτη διδακτική ώρα, που πρέπει να είναι συνεχόμενες, είναι αφιερωμένες στην έρευνα, στην κριτική επεξεργασία και στην παραγωγή δημιουργικών εργασιών, οι οποίες θα αναρτηθούν και θα παρουσιαστούν στην τάξη κατά την τέταρτη διδακτική ώρα. Οι δραστηριότητες του δεύτερου Φύλλου Εργασίας έχουν ως αφετηρία το κείμενο και απόληξη το παρόν των μαθητών, προκειμένου το αρχαίο κείμενο, ως πολιτισμικό προϊόν της εποχής του, να

αναγνωστεί με σύγχρονους όρους και έτσι να καταδειχθούν οι ομοιότητες και οι διαφορές παρελθόντος - παρόντος σε επίπεδο αξιών, στάσεων και πολιτισμικής στάθμης. Σε κάθε ομάδα αντιστοιχεί η δημιουργία μιας πολυτροπικής παρουσίασης, η παραγωγή λόγου με συγκεκριμένες κειμενικές προδιαγραφές και η κατασκευή ενός ηλεκτρονικού σταυρολέξου, η επίλυση του οποίου θα τεκμηριώνει ότι η κάθε μαθητική ομάδα προσέλαβε ικανοποιητικά το περιεχόμενο των δραστηριοτήτων που υλοποίησε. Επειδή οι δραστηριότητες αυτές θεωρούνται το πιο ουσιαστικό και δημιουργικό τμήμα του σεναρίου, κρίνεται απαραίτητο να παρουσιαστούν στην ολομέλεια με επίσημο τρόπο στα πλαίσια μιας τέταρτης διδακτικής ώρας, προκειμένου οι μαθητές να εμπλακούν και στη διαδικασία της ακρόασης και της παρουσίασης, διαδικασία πολύ σημαντική, αφού ενθαρρύνεται η συμμετοχικότητα και ενισχύεται η υπευθυνότητα των μαθητών.

Το [τρίτο Φύλλο Εργασίας](#), αν και δε συνδέεται άμεσα με τα προηγούμενα, ολοκληρώνει το σενάριο με τη μελέτη των συμπερασματικών και των ενδοιαστικών προτάσεων, ώστε να ενσωματωθεί στο σενάριο και το Εγχειρίδιο Γλωσσικής Διδασκαλίας. Η επιλογή δεν είναι τυχαία, υπαγορεύθηκε από τη σημαντική παρουσία των προτάσεων αυτών στο κείμενο. Ιδιαίτερα η συμπερασματική πρόταση με την οποία αποδίδονται οι όροι της ειρήνης είναι κομβικής σημασίας για την κατανόηση του κειμένου. Η κατάκτηση του συντακτικού αυτού φαινομένου δεν θα γίνει με τους παραδοσιακούς όρους, αλλά με την αξιοποίηση των ΤΠΕ και της επαγωγικής μεθόδου.

Α' Φάση

1 διδακτική ώρα: Κατακτώντας γλωσσικά και μεταφραστικά το κείμενο

Σε αυτή τη φάση, διάρκειας μιας ώρας, [το Φύλλο Εργασίας](#) είναι κοινό για όλες τις ομάδες, με στόχο να δημιουργηθεί το αναγκαίο κοινό υπόβαθρο από το οποίο θα ξεκινήσουν και στο οποίο θα καταλήξουν οι επιμέρους δραστηριότητες.

Οι δραστηριότητες αυτές είναι σχετικά απλές και δεν αναμένεται να συναντήσουν οι μαθητές κάποια αξεπέραστη δυσκολία. Η κατάκτηση του κειμένου

δίνει τη δυνατότητα στις ομάδες να ασχοληθούν με ένα πολύ μικρό τμήμα του κειμένου και, κατά συνέπεια, να το επεξεργαστούν αποτελεσματικά. Τόσο ο χρωματισμός των κύριων όρων του κειμένου όσο και η σχηματική απόδοση της συντακτικής δομής του κειμένου είναι δραστηριότητες που έχουν ως στόχο να αξιοποιήσουν οι μαθητές τις ΤΠΕ ως «εργαλεία», προκειμένου να «ξεκλειδώσουν» και να κατανοήσουν ένα κείμενο.

Η ανατροφοδότηση που παρέχεται μετά την υλοποίηση της πρώτης δραστηριότητας είναι απαραίτητη, προκειμένου να μη χαθεί πολύτιμος διδακτικός χρόνος και να διασφαλισθεί ότι οι μαθητές θα κινηθούν προς τη σωστή κατεύθυνση.

Τελικός στόχος των επιμέρους δραστηριοτήτων είναι να γράψουν οι μαθητές τη δική τους μετάφραση και να τη συγκρίνουν με άλλες μεταφράσεις. Οι μαθητές καλούνται να συζητήσουν και να επιχειρηματολογήσουν σχετικά με τις διάφορες μεταφραστικές επιλογές. Με τον τρόπο αυτό, θα κατανοήσουν ότι κάθε μεταφραστική απόπειρα εμπεριέχει αναγκαστικά το στοιχείο της υποκειμενικότητας,, δεδομένου ότι το αρχαίο κείμενο είναι ένα προϊόν της εποχής του, την οποία επιχειρούμε να αναπλάσουμε.

Για να καταδειχθεί η διαχρονική ενότητα της ελληνικής γλώσσας το πρώτο Φύλλο Εργασίας ολοκληρώνεται με μια γλωσσική δραστηριότητα. Ζητείται από τους μαθητές να αναζητήσουν λέξεις ετυμολογικά συγγενείς (ομόρριζες, παράγωγες, απλές ή σύνθετες) με τις λέξεις του αρχαίου κειμένου και να τις καταγράψουν συμπληρώνοντας ειδικό για τον σκοπό αυτό πίνακα.

Εν κατακλείδι, στο πρώτο Φύλλο Εργασίας οι μαθητές αποδομούν το κείμενο, το αποδίδουν γραμματικά και συντακτικά, προχωρούν στη σύνταξη μετάφρασης και αναζητούν την παρουσία λέξεων του αρχαίου κειμένου στη νέα ελληνική. Ο χρόνος της μίας διδακτικής ώρας είναι αρκετός, ώστε οι μαθητές να ολοκληρώσουν έγκαιρα τις δραστηριότητες, αλλά και να τις παρουσιάσουν στην τάξη, προκειμένου να εξασφαλισθεί η διάχυση των πληροφοριών στο σύνολο του τμήματος.

Κρίνεται σκόπιμο τα συμπληρωμένα Φύλλα των ομάδων να ελεγχθούν για τυχόν λάθη ή παραλείψεις και, στη συνέχεια, είτε να μοιραστούν σε κάθε μαθητή

(γιατί ίσως κάποιοι μαθητές δεν έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο) είτε να αναρτηθούν στο Wiki είτε σε άλλο διαδικτυακό τόπο, ώστε να είναι στη διάθεση των μαθητών ανά πάσα στιγμή.

Στην ίδια κατάτμηση του κειμένου θα βασιστεί το δεύτερο Φύλλο Εργασίας. Οι ομάδες μπορούν να επιλέξουν αν θα κρατήσουν το ίδιο κείμενο και για το τρίτο Φύλλο ή αν θα πάρουν κάποιο άλλο είτε με επιλογή είτε με κλήρωση.

Β' Φάση

2 διδακτικές ώρες: Συνομιλώντας με το κείμενο

Στη φάση αυτή, που διαρκεί δύο συνεχόμενες διδακτικές ώρες, οι ομάδες υλοποιούν πιο σύνθετες δραστηριότητες με την βοήθεια των ΤΠΕ. Οι δραστηριότητες του δεύτερου Φύλλου Εργασίας, που είναι διαφορετικές για κάθε ομάδα, έχουν ως αφετηρία το αρχαίο κείμενο και στοχεύουν στην πολύπλευρη κατανόηση του κειμένου μέσω της αναγωγής του στο παρόν. Πρόκειται για δραστηριότητες ερευνητικού τύπου, που όλες καταλήγουν στη σύνθεση διάφορων κειμενικών ειδών, δεδομένου ότι πρόκειται για διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας. Βασική προϋπόθεση είναι να έχουν οι μαθητές κάποια εξοικείωση με τα διάφορα κειμενικά είδη και τους τρόπους ανάπτυξης παραγράφων. Οι αφορμές που δίνει το κείμενο είναι πάρα πολλές, αλλά επιλέχθηκαν οι συγκεκριμένες, ώστε να υπάρχει ισορροπία και κάποια ομοιογένεια μεταξύ των δραστηριοτήτων των ομάδων και για να μην απομακρυνόμαστε από το κείμενο. Άλλωστε, σε κάθε δραστηριότητα υπάρχει ένα είδος προλόγου που δίνει τις κατευθυντήριες γραμμές στη σκέψη των μαθητών, προκειμένου να μην παρατηρηθούν «φυγόκεντρες τάσεις».

Σε κάθε ομάδα ανατίθεται η παραγωγή μιας πολυτροπικής παρουσίασης, ή η σύνθεση ενός κριτικού κειμένου και η κατασκευή ενός ηλεκτρονικού σταυρολέξου, ως κριτικό επιστέγασμα της προηγούμενης ενασχόλησής τους. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η στοιχειώδης εξοικείωση με το λογισμικό Hot Potatoes, κάτι που

δεν απαιτεί ιδιαίτερες γνώσεις ή δεξιότητες. Το περιεχόμενο των δραστηριοτήτων συναρτάται άμεσα με το κείμενο της ενότητας που αντιστοιχεί σε κάθε ομάδα.

Στην πρώτη ομάδα με αφορμή την αξίωση των Κορινθίων και των Θηβαίων για αφανισμό της Αθήνας οι δραστηριότητες αναφέρονται στο πρόβλημα της διαχείρισης του παρελθόντος, στη σχέση ισοτιμίας ανάμεσα στους συμμάχους, είτε αναφερόμαστε στο παρόν είτε στην αρχαιότητα, και στους Περσικούς πολέμους, στους οποίους οι Αθηναίοι διακρίθηκαν. Η αναγνώριση αυτής της διάκρισης από τους Σπαρτιάτες αποδεικνύεται από τη μεγάλη στάση τους απέναντι στους Αθηναίους.

Η δεύτερη ομάδα μέσω των δραστηριοτήτων αξιολογεί τους όρους που επέβαλαν οι Σπαρτιάτες για τη σύναψη της ειρήνης, αποτιμά τη σκοπιμότητα του κάθε όρου αναπλάθοντας μια πιθανή συζήτηση των πέντε εφόρων σχετική με το ζήτημα και, τέλος, προσεγγίζει διαχρονικά την έννοια της ειρήνης, η οποία ακόμη και στις μέρες μας παραμένει το ζητούμενο.

Η τρίτη ομάδα διερευνά τη διαχρονική σχέση του πολέμου με τις έννοιες «λιμός» και «λοιμός», τη μετατροπή του λαού σε όχλου σε καταστάσεις ανάγκης ή παθογένειας και αναζητά ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στην πολιορκία της Αθήνας από τους Σπαρτιάτες και την πολιορκία του Μεσολογγίου από τους Τούρκους.

Η τέταρτη ομάδα ασχολείται με το αν και κατά πόσο η πειθώ και το δίκιο έχουν διαχρονικά κάποια βαρύτητα στη διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων ή αν το αποτέλεσμα καθορίζεται από τον συσχετισμό δυνάμεων και συμφερόντων. Παράλληλα η ομάδα αυτή καλείται να συνθέσει σε γραπτό και ηχητικό αρχείο τον πιθανό λόγο που εκφώνησε ο Θηραμένης και τον λόγο ενός αθηναίου πολίτη που διαφωνούσε με τις προτάσεις του και ενός που συμφωνούσε, κατά αναλογία με το σχήμα θέση- αντίθεση του Θουκυδίδη.

Τέλος, η πέμπτη ομάδα μελετά την ιστορία των Μακρών Τειχών και τον συμβολισμό τους και αιτιολογεί την «αψύχωση» Αθηναίων και Λακεδαιμονίων σε σχέση με αυτά. Παράλληλα, αναζητά πληροφορίες για τις αυλητρίδες, συγκρίνει την

αρχή και το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου και προσεγγίζει διαχρονικά το περιεχόμενο της έννοιας «ελευθερία». Για την ουσιαστική αξιολόγηση του εγχειρήματος προβλέπεται η κατασκευή από κάθε ομάδα ενός ψηφιακού σταυρολέξου, η μελέτη του οποίου θα καταδείξει στον διδάσκοντα τη ρηχότητα ή την ποιότητα των μαθητικών δραστηριοτήτων.

Το κείμενο προσφέρει πολλές αφορμές για προβληματισμό και άσκηση της κριτικής σκέψης. Θα μπορούσε να γίνει μια σύγκριση ανάμεσα στις σημερινές υπερδυνάμεις και στις υπερδυνάμεις εκείνης της εποχής που εναλλάσσονται στην ηγεμονία, για το γόητρο των ισχυρών που καταρρακώνεται, για τη σημερινή πείνα στον Τρίτο Κόσμο, για πολιορκημένες πόλεις, για τον πόλεμο, για..., αλλά ο χρόνος είναι συγκεκριμένος και υπάρχει κίνδυνος να μετατοπιστεί το κέντρο βάρους από το κείμενο σε επιμέρους λεπτομέρειες ή πτυχές. Ωστόσο με τις συγκεκριμένες δραστηριότητες προσφέρεται στους μαθητές ικανή τροφή για αναστοχασμό, ευαισθητοποίηση και κριτική στάση απέναντι σε διάφορα διαχρονικά ζητήματα μέσω της συνεργασίας και της συν-δημιουργίας.

Οι ΤΠΕ στο Φύλλο αυτό χρησιμοποιούνται ως μέσα άντλησης πληροφοριών και ως περιβάλλοντα πρακτικής γραμματισμού.

Το δεύτερο Φύλλο υλοποιείται σε ένα συνεχόμενο διδακτικό δίωρο, ώστε να αξιοποιηθεί και ο χρόνος των διαλειμμάτων, είτε στο σχολικό εργαστήριο είτε στην αίθουσα διδασκαλίας, με την πρόβλεψη οι ομάδες να τροποποιήσουν ή να βελτιώσουν από το σπίτι τις εργασίες τους.

Γ' Φάση

1 διδακτική ώρα: Παρουσίαση δραστηριοτήτων

Στη φάση αυτή, διάρκειας μιας διδακτικής ώρας, οι ομάδες παρουσιάζουν στην ολομέλεια τις δραστηριότητες του δεύτερου Φύλλου Εργασίας. Η παρουσίαση θα γίνει με τη χρήση βιντεοπροβολέα στην αίθουσα διδασκαλίας. Κάθε ομάδα θα έχει στη διάθεσή της χρόνο δέκα λεπτών για να παρουσιάσει τις εργασίες της. Κατά τη διάρκεια των παρουσιάσεων ο διδάσκων μπορεί να εμπλέκει σε γόνιμο διάλογο

ακροατές και παρουσιαστές με στόχο την ουσιαστική μετακένωση του περιεχομένου των δραστηριοτήτων. Κάθε δραστηριότητα, αφού ελεγχθεί από τον διδάσκοντα για τυχόν ορθογραφικά ή εκφραστικά λάθη, αναρτάται οριστικά στο Wiki ή στην ιστοσελίδα (ή στο ιστολόγιο) του μαθήματος. Αν δεν επαρκέσει ο χρόνος, θα πρέπει ο διδάσκων να έχει εξασφαλίσει και μέρος του χρόνου από την επόμενη ώρα, ώστε να ολοκληρωθεί η παρουσίαση.

Δ' Φάση

1 διδακτική ώρα: Μελέτη και κατανόηση συντακτικού φαινομένου

Στη φάση αυτή, διάρκειας μίας ώρας στο σχολικό εργαστήριο, οι [τρεις πρώτες ομάδες](#) μελετούν τις συμπερασματικές προτάσεις και οι [δύο τελευταίες](#) τις ενδοιαστικές προτάσεις. Σύμφωνα με το [Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών](#) στην Α' Λυκείου τα Αρχαία Ελληνικά διδάσκονται πέντε ώρες εβδομαδιαίως. Από αυτές οι τρεις αφιερώνονται στην προσέγγιση των κειμένων και οι δύο στη μελέτη της γραμματικής και του συντακτικού, για τα οποία υπάρχει και ειδικό εγχειρίδιο. Επειδή στο κείμενο του σεναρίου δεσπόζει η συμπερασματική πρόταση που περιέχει τους όρους της παράδοσης και είναι κομβικής σημασίας για την κατανόηση του κειμένου, προκειμένου να μη διαταραχθεί αυτή η σχέση, κρίθηκε σκόπιμο το σενάριο να διεξαχθεί στα χρονικά όρια μιας εβδομάδας με την πρώτη ώρα να αφιερώνεται στη γλωσσική προσπέλαση του κειμένου και στη μετάφραση· τη δεύτερη, στην αναζήτηση πραγματολογικών στοιχείων και στη νοηματική και ιδεολογική εμβάθυνση με φόντο το παρόν· την Τρίτη, σε δραστηριότητες ενσυναίσθησης και κριτικής διερεύνησης· την τέταρτη ώρα, στην παρουσίαση στην ολομέλεια του τμήματος των δραστηριοτήτων της δεύτερης και της τρίτης ώρας· και την πέμπτη ώρα, στη μελέτη των δευτερευουσών συμπερασματικών και ενδοιαστικών προτάσεων.

Ειδικότερα, οι δραστηριότητες του [τρίτου Φύλλου Εργασίας](#) αξιοποιούν πολύπλευρα τις ΤΠΕ τόσο σε επίπεδο διερεύνησης όσο και σε επίπεδο παραγωγής κειμένου. Κινούνται στην κατεύθυνση της δόμησης κριτικής ταυτότητας, είναι

σχετικά εύκολες και εκτιμάται ότι ο χρόνος μιας διδακτικής ώρας είναι ικανοποιητικός. Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές αξιοποιώντας τις δυνατότητες του κειμενογράφου θα μελετήσουν ενδεικτικά παραδείγματα συμπερασματικών και ενδοιαστικών προτάσεων και, στη συνέχεια, θα διαμορφώσουν επαγωγικά τη θεωρία και τους κανόνες. Θα ακολουθήσει η επιβεβαίωση και η τεκμηρίωση των συμπερασμάτων. Η διάχυση των συμπερασμάτων θα γίνει με την ανταλλαγή Φύλλων Εργασίας, αφού προηγηθεί η τεκμηρίωση των πορισμάτων τους. Η επιλογή ήταν να δοθούν στους μαθητές πολλά παραδείγματα (όχι αυτά που χρησιμοποιούν τα συντακτικά), προκειμένου, χρησιμοποιώντας τον χρωματισμό και τη διαφορετική σήμανση, να εντοπίσουν τα κοινά στοιχεία και επαγωγικά να οδηγηθούν στη σύνταξη του κανόνα. Θα μπορούσε τα παραδείγματα που δίνονται στους μαθητές να είναι όλα αμετάφραστα, όμως αυτό θα δυσκόλευε, ενδεχομένως και θα απογοήτευε, τους μαθητές και θα χανόταν πολύτιμος διδακτικός χρόνος. Οι γνώσεις που θα αποκομίσουν θα έχουν άμεση εφαρμογή στο κείμενο της ενότητας που ήδη έχουν μελετήσει και έτσι θα γίνει σύζευξη θεωρίας και πράξης. Αναμένεται να αντιληφθούν οι μαθητές τις δυνατότητες του κειμενογράφου για την ανάδειξη της διάρθρωσης του κειμένου, να αξιοποιούν τις δυνατότητες για έρευνα και επεξεργασία κειμένου που προσφέρει η Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, να συνεργάζονται, να συγκρίνουν, να χρησιμοποιούν την επαγωγή για εξαγωγή συμπερασμάτων και, τέλος, να τεκμηριώνουν και να επαληθεύουν τα συμπεράσματά τους

Η συνολική αξιολόγηση του σεναρίου θα γίνει με διαλογική συζήτηση, με την ανώνυμη συμπλήρωση ενός ερωτηματολογίου από τους μαθητές, αλλά και από την ποιότητα των προϊόντων που θα παραχθούν καθώς και την ανάδειξη των δυσκολιών της υλοποίησής του .

Τα Φύλλα Εργασίας δόθηκαν στους μαθητές όπως ακριβώς τα σχεδίασε ο δημιουργός του σεναρίου

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ/Α ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Το κείμενο της ενότητας

1^η ομάδα. ἐπεὶ δ' ἦκον, ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ἣ ἀντέλεγον Κορίνθιοι καὶ Θηβαῖοι μάλιστα, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων, μὴ σπένδεσθαι Ἀθηναίους, ἀλλ' ἐξαιρεῖν Λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ ἔφασαν πόλιν Ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένους τῇ Ἑλλάδι,

2^η ομάδα. ἀλλ' ἐποιοῦντο εἰρήνην ἐφ' ᾧ τὰ τε μακρὰ τεῖχη καὶ τὸν Πειραιᾶ καθελόντας καὶ τὰς ναῦς πλὴν δώδεκα παραδόντας καὶ τοὺς φυγάδας καθέντας τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον νομίζοντας Λακεδαιμονίοις ἔπεσθαι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὅποι ἂν ἠγῶνται.

3^η ομάδα. Θηραμένης δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρέσβεις ἐπανάφερον ταῦτα εἰς τὰς Ἀθήνας. εἰσιόντας δ' αὐτοὺς ὄχλος περιεχεῖτο πολὺς, φοβούμενοι μὴ ἄπρακτοι ἦκοιεν· οὐ γὰρ ἔτι ἐνεχώρει μέλλειν διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολλυμένων τῷ λιμῷ.

4^η ομάδα. τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἀπήγγελλον οἱ πρέσβεις ἐφ' οἷς οἱ Λακεδαιμόνιοι ποιοῖντο τὴν εἰρήνην· προηγόρει δὲ αὐτῶν Θηραμένης, λέγων ὡς χρὴ πείθεσθαι Λακεδαιμονίοις καὶ τὰ τεῖχη περαιοῦν. ἀντιπόντων δὲ τινῶν αὐτῷ, πολὺ δὲ πλειόνων συνεπαινεσάντων, ἔδοξε δέχεσθαι τὴν εἰρήνην

5^η ομάδα. μετὰ δὲ ταῦτα Λύσανδρός τε κατέπλει εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ οἱ φυγάδες κατῆσαν καὶ τὰ τεῖχη κατέσκαπτον ὑπ' ἀνλητρίδων πολλῇ προθυμίᾳ, νομίζοντες ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῇ Ἑλλάδι ἄρχειν τῆς ἐλευθερίας.

Ξενοφών, «Ελληνικά» 2. 2. 19 - 23

Έχει προηγηθεί η ανάγνωση του κειμένου από τον διδάσκοντα και χωρισμός του κειμένου σε ενότητες τόσες όσες και ο αριθμός των ομάδων. Προκειμένου ο αριθμός των ενοτήτων να ταυτίζεται με τον αριθμό των ομάδων, τα κριτήρια μπορούν να αναπροσαρμόζονται ή να μεταβάλλονται σύμφωνα με τις ανάγκες.

1^ο Φύλλο Εργασίας κοινό για όλες τις ομάδες

1^η διδακτική ώρα

1. Να μεταφέρετε το αρχαίο κείμενο από την [Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα](#) ή τον [Περσέα](#) σε ένα αρχείο Word. Στη συνέχεια, μετακινώντας, τονίζοντας ή χρωματίζοντας λέξεις, να το χωρίσετε σε προτάσεις και να επισημάνετε τους ρηματικούς τύπους και τα υποκείμενά τους, αφού λάβετε υπόψη σας ότι η κύρια πρόταση περιέχει πρωτεύοντα νοήματα, η δευτερεύουσα δευτερεύοντα νοήματα και η μετοχή αποδίδει συμπληρωματικά νοήματα. Το αρχείο αυτό να το μετονομάσετε "πρόχειρο ..ης ομάδας" και να το ανεβάσετε στο Wiki. Για να πάρετε μια ισχυρή ανατροφοδότηση κάντε κλικ [εδώ](#).

2. Να μεταβείτε κάνοντας κλικ [εδώ](#) στην ιστοσελίδα Text2MindMap και να αποδώσετε σχηματικά τους βασικούς συντακτικούς άξονες του κειμένου, με οδηγό τα κατάλληλα ερωτήματα για κάθε περίπτωση, όπως (τι, ποιος, πού, πότε, πώς, γιατί, με ποιο σκοπό κ.λπ.). Η διπλανή εικόνα μπορεί να φανεί χρήσιμη στη δραστηριότητά σας. Τα διαγράμματα που θα κατασκευάσετε μέσω της ιστοσελίδας, να τα αποθηκεύσετε με την κατάλληλο ονομασία είτε σε μορφή PDF είτε σε μορφή αρχείου εικόνας και να τα αναρτήσετε στο Wiki. Σε περίπτωση που δυσκολεύεστε να κάνετε χρήση της πανεύκολης ιστοσελίδας, στείλτε ένα μέλος της ομάδας σας στον καθηγητή για τις σχετικές οδηγίες.

3. Αξιοποιώντας τα λεξιλογικά σχόλια του κειμένου που συνοδεύουν το σχολικό [εγχειρίδιο](#) αλλά και αυτά που σας δίδονται [εδώ](#), προχωρήστε στη μετάφραση συζητώντας στα πλαίσια της ομάδας τις διάφορες εκδοχές και καταλήξτε στη

βέλτιστη επιλογή. Ακολούθως, να συγκρίνετε τη μετάφρασή σας με την [παρακάτω μετάφραση](#), αλλά και τις [δύο μεταφράσεις](#) που συνοδεύουν το αρχαίο κείμενο στην Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα. Προσπαθήστε να αντιληφθείτε την οπτική αλλά και τη σκοπιμότητα της κάθε μεταφραστικής επιλογής. Γράψτε τώρα μια μετάφραση στα αμφιλεγόμενα σημεία της οποίας να παραπέμπετε με υποσημείωση και στις άλλες πιθανές εκδοχές. Συνοψίστε σε ένα πλαγιότιτλο το περιεχόμενο του αποσπάσματός σας.

4. Επιλέξτε τουλάχιστον οκτώ λέξεις του κειμένου και για την κάθε μια από αυτές να δώσετε όσες μπορείτε περισσότερες ομόρριζες της νέας ελληνικής δημιουργώντας έναν πίνακα σε κειμενογράφο ή υπολογιστικό φύλλο. Σε τρεις τουλάχιστον περιπτώσεις να αξιοποιήσετε τη δυνατότητα αναζήτησης των [λεξικών](#) της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα με τη χρήση του κατάλληλου θέματος και τον τελεστή *οτιδήποτε* (%) πριν ή μετά το θέμα, (π.χ %αρζ% για το ρήμα ἄρχω και %σπονδ% για το ρήμα σπένδομαι. Προσοχή! Πρέπει στα αποτελέσματα να μελετάτε κάθε περίπτωση ξεχωριστά και να καταγράφετε μόνο τις λέξεις που αποδεδειγμένα σχετίζονται με τη λέξη του κειμένου.

α/α	Λέξη κειμένου	Ομόρριζες λέξεις της νέας ελληνικής
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		

Σημείωση: Τα Φύλλα παρουσιάζονται στην ολομέλεια, ελέγχονται, διορθώνονται ανεβαίνουν στο Wiki ή σε άλλο ιστότοπο ή ιστολόγιο ή αποστέλλονται μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στις ομάδες. Καλό είναι να φωτοτυπηθούν και να μοιραστούν στους μαθητές, ώστε κάθε μαθητής να έχει πέντε Φύλλα και δυνατότητα ολιστικής σύλληψης μέσω της ένταξης του ειδικού, του επιμέρους στο γενικό.

2^ο Φύλλο Εργασίας

1^η ΟΜΑΔΑ

ἐπεὶ δ' ἦκον, ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ἧ ἀντέλεγον Κορίνθιοι καὶ Θηβαῖοι μάλιστα, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων, μὴ σπένδεσθαι Ἀθηναίοις, ἀλλ' ἐξαιρεῖν Λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ ἔφασαν πόλιν Ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένοις τῇ Ἑλλάδι,

1. «ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ἧ ἀντέλεγον Κορίνθιοι καὶ Θηβαῖοι μάλιστα»
Σύμφωνα με τον Ξενοφώντα οι Σπαρτιάτες έκαναν ένα είδος «εκκλησίας», για να αποφασίσουν από κοινού με τους συμμάχους περί του πρακτέου. Δύο ισχυροὶ σύμμαχοι αξιώνουν τον αφανισμό της Αθήνας, ωστόσο οι Σπαρτιάτες κάνουν αυτό που οι ίδιοι επιθυμούν ή έχουν αποφασίσει, αγνοώντας τους συμμάχους. Μήπως, λοιπόν, δεν πρόκειται για συμμαχία, αλλά για ηγεμονία της πιο ισχυρής πόλης; Μήπως και η Πελοποννησιακή συμμαχία λειτουργούσε με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο λειτουργούσε και η Αθηναϊκή; Ωστόσο και στις μέρες μας υπάρχουν συμμαχίες (π.χ. NATO). Αντλώντας στοιχεία από την εμπειρία σας ή από το διαδίκτυο να συντάξετε ως ομάδα ένα κείμενο επιχειρηματολογίας στο οποίο να καταδεικνύετε την ομοιότητα του χθες με το σήμερα;
2. «ἐν ἧ ἀντέλεγον Κορίνθιοι καὶ Θηβαῖοι μάλιστα». Για τη συγκεκριμένη ενέργεια οι Θηβαῖοι στο μέλλον θα «απολογηθούν» στους Αθηναίους. Μελετήστε το σχετικό [απόσπασμα](#) του Ξενοφώντα («Ελληνικά» 3.5.8) από την Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα και αξιολογήστε το επιχείρημα που προβάλλουν.
Οι Μηδικοὶ πόλεμοι αποτελούν για τους Αθηναίους πεδίο τιμής και δόξας, ενώ για τους Θηβαίους στίγμα και όνειδος, αφού κατηγορήθηκαν για «μηδισμό». Αναζητήστε σε έγκριτα διαδικτυακά λεξικά το περιεχόμενο του όρου «μηδισμός», αλλά και το πώς οι μεταγενέστεροι Θηβαῖοι έφεραν αυτό το βάρος. Στη δίκη των Πλαταιέων οι Θηβαῖοι παίρνουν θέση σχετικά με το

ζήτημα του μηδισμού και αποκαλύπτουν κάποια στοιχεία που εξηγούν την έχθρα τους προς τους Αθηναίους. Αφού μελετήσετε το σχετικό [απόσπασμα](#) από τον Θουκυδίδη («Ιστορίες», 3.62) σε μετάφραση Ελ. Βενιζέλου και γνωρίσετε και τα επιχειρήματα της άλλης πλευράς, γράψτε ένα σύντομο κείμενο στο οποίο να καταγράφετε τους προβληματισμούς σας σχετικά με το πόσο το παρελθόν επηρεάζει το παρόν, τονίζοντας το ιδιαίτερο βάρος που συνοδεύει τη διαχείριση του παρελθόντος από την εκάστοτε νέα γενιά, κάνοντας και σύγχρονες αναφορές. Έχει το παρελθόν, ως φορέας του προαιώνιου μίσους, κάποια σχέση με την τωρινή έχθρα των Θηβαίων;

3. «ἔφασαν πόλιν Ἑλληνίδα ἀνδραποδεῖν μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένοις τῇ Ἑλλάδι» Για τους Αθηναίους αντίθετα το ένδοξο παρελθόν αποβαίνει πηγή σωτηρίας για το παρόν, αφού οι Σπαρτιάτες, αγνοώντας επιδεικτικά τις προτάσεις Θηβαίων και Κορινθίων, αντιμετωπίζουν του Αθηναίους με μεγαθυμία. Είναι προφανές ότι με τον όρο «μέγιστοι κίνδυνοι τῇ Ἑλλάδι» εννοούνται οι Περσικοί πόλεμοι. Ερευνώντας στο διαδίκτυο, δημιουργήστε ένα αρχείο λογισμικού παρουσίασης εμπλουτισμένο με εικονιστικό υλικό που να αποδίδει επιγραμματικά τα σημαντικότερα γεγονότα των Περσικών πολέμων, τα πρόσωπα που πρωταγωνίστησαν και την τελική έκβαση. Παράλληλα, αναζητήστε στην ιστορία περιπτώσεις μεγάθυμης αντιμετώπισης του ηττημένου αντιπάλου.
4. Στηριγμένοι στο περιεχόμενο των προηγούμενων δραστηριοτήτων που υλοποιήσατε ως ομάδα, δημιουργήστε ένα ψηφιακό σταυρόλεξο (είκοσι ορισμών) με την αξιοποίηση του λογισμικού Hot Potatoes, που θα αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του μαθήματος ή του σχολείου για επίλυση από τους συμμαθητές σας. Σε περίπτωση δυσκολίας, απλώς δημιουργήστε ένα ψηφιακό αρχείο με είκοσι όρους και τους αντίστοιχους ορισμούς και παραδώστε το στον διδάσκοντα.

2^η ΟΜΑΔΑ

ἀλλ' ἐποιοῦντο εἰρήνην ἐφ' ᾧ τὰ τε μακρὰ τείχη καὶ τὸν Πειραιᾶ καθελόντας καὶ τὰς ναῦς πλήν δώδεκα παραδόντας καὶ τοὺς φυγάδας καθέντας τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον νομίζοντας Λακεδαιμονίοις ἔπεσθαι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὅποι ἂν ἡγῶνται.

1. Οι προϋποθέσεις που θέτουν οι Λακεδαιμόνιοι για τη σύναψη ειρήνης αποδίδονται με τη συμπερασματική πρόταση «ἐφ' ᾧ τὰ ... κατὰ θάλατταν». Αναλύοντας την πρόταση διαπιστώνουμε ότι ένας όρος διατυπώνεται με το απαρέμφατο ἔπεσθαι (ρήμα της πρότασης) και οι άλλοι όροι διατυπώνονται με τις μετοχές καθελόντας, παραδόντας, καθέντας, νομίζοντας. Πιστεύετε ότι όλοι οι όροι είναι της ίδιας βαρύτητας για τους Λακεδαιμόνιους και ότι η συγκεκριμένη επιλογή του Ξενοφώντα είναι τυχαία ή μήπως υπάρχει κάποια διαβάθμιση ή κλιμάκωση που αποδίδεται με τη συγκεκριμένη επιλογή; Αναμφίβολα, όλοι οι όροι είναι επαχθείς για τους Αθηναίους, ωστόσο το αποτέλεσμα θα είναι αθροιστικό. Ποια εκτιμάτε ότι θα είναι η συνολική τους μελλοντική επίπτωση τόσο για τους Αθηναίους όσο και για τους Λακεδαιμονίους; Αφού διασταυρώσετε τις πληροφορίες του Ξενοφώντα με εκείνες του Διόδωρου, απαντήστε στα παραπάνω, συντάσσοντας ως ομάδα ένα σύντομο κείμενο επιχειρηματολογίας, αφού όμως πιο πριν υλοποιήσετε τη δεύτερη δραστηριότητα.
2. Οι όροι της παράδοσης είναι πέντε, οι έφοροι ήταν πέντε και στην ομάδα σας είστε πέντε. Υποδυθείτε ο καθένας σας έναν έφορο και συνεδριάστε για τους όρους που θα προτείνετε. Στόχος σας είναι να μην εξανδραποδιστεί η Αθήνα, αλλά να καταστεί τελείως ανίσχυρη και χειραγωγήσιμη. Ο καθένας εισηγείται από έναν όρο, τον αποσαφηνίζει, εξηγεί το σκεπτικό του και πιθανολογεί την αποτελεσματικότητά του. Ένα μέλος που προεδρεύει αρχίζει τη συζήτηση, δίνει τον λόγο στους εφόρους και κλείνει τον λόγο καταθέτοντας τη δική του

εισήγηση. Τις εισηγήσεις σας να τις καταγράψετε σε: α) αρχείο κειμενογράφου και β) σε ηχητικό αρχείο.

3. «**ἀλλ' ἐποιοῦντο εἰρήνην**». Ακόμη και σήμερα γίνεται λόγος για «εύθραυστες ισορροπίες στις διεθνείς σχέσεις και είναι κοινά αποδεκτό ότι η παγκόσμια ειρήνη δεν έχει εδραιωθεί και τελεί υπό διαρκή απειλή. Αξιοποιώντας [τις μηχανές αναζήτησης](#) του διαδικτύου επιλέξτε τις κατάλληλες πηγές για άντληση πληροφοριών προκειμένου να δημιουργήσετε μια πολυτροπική παρουσίαση που θα αναφέρεται διαχρονικά στην έννοια της ειρήνης. Στην παρουσίασή σας να περιλαμβάνονται: [ορισμός](#), τα σύμβολα της ειρήνης, εικόνες, συσχετισμός με άλλους όρους ανακωχή, εκεχειρία κ.λπ., λογοτεχνικά έργα με τίτλο ή θέμα την ειρήνη, [αποφθέγματα](#) για την ειρήνη και ό,τι άλλο κρίνετε σκόπιμο και σας εκφράζει ως ομάδα. Η παρουσίαση να κλείνει με αναφορά στη σημερινή πραγματικότητα και το τι τελικά είναι για σας η ειρήνη.
4. Στηριγμένοι στο περιεχόμενο των προηγούμενων δραστηριοτήτων που υλοποιήσατε ως ομάδα, δημιουργήστε ένα ψηφιακό σταυρόλεξο (είκοσι ορισμών) με την αξιοποίηση του λογισμικού Hot Potatoes που θα αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του μαθήματος ή του σχολείου για επίλυση από τους συμμαθητές σας. Σε περίπτωση δυσκολίας, απλώς δημιουργήστε ένα ψηφιακό αρχείο με είκοσι όρους και τους αντίστοιχους ορισμούς και παραδώστε το στον διδάσκοντα.

3^η ΟΜΑΔΑ

Θηραμένης δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρέσβεις ἐπανάφερον ταῦτα εἰς τὰς Ἀθήνας. εἰσιόντας δ' αὐτοὺς ὄχλος περιεχεῖτο πολὺς, φοβούμενοι μὴ ἄπρακτοι ἦκοιεν· οὐ γὰρ ἔτι ἐνεχώρει μέλλειν διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολλυμένων τῷ λιμῷ.

1. Οι Αθηναῖοι στην αρχή του πολέμου ἐπλήγησαν ἀπὸ τον λοιμὸ και στο τέλος του πολέμου ἀπὸ τον λιμὸ. Ἀφὸυ μελετήσετε σε μετάφραση Ελ. Βενιζέλου το [ἀπόσπασμα](#) του Θουκυδίδη («Ἱστορίες», 2.47 - 54), που περιγράφει με τα πιο μελανά χρώματα τις επιπτώσεις του λοιμοῦ, να συνδέσετε τις ἐννοιες «λιμὸς» - «λοιμὸς» ως αναμενόμενες συνέπειες των πολέμων διαχρονικά. Για το θέμα αὐτό, ἀφὸυ λάβετε ὑπόψη σας και σκηνές ἀπὸ την πρόσφατη ἱστορία μας (κατοχή, πείνα κ.λπ), γράψτε ως ομάδα ἕνα σύντομο κείμενο ἀντιπολεμικοῦ χαρακτήρα με ἀναφορά στις ολέθριες επιπτώσεις των πολέμων ἀλλὰ και στην ὑποκρισία των ἰσχυρῶν που ἀνέχονται ἀκόμη και σήμερα χώρες ολόκληρες να λιμοκτονοῦν, ἐμπλουτίζοντάς το με ἀνάλογες εἰκόνες.
2. «ὄχλος περιεχεῖτο πολὺς» Οι Αθηναῖοι πιεζόμενοι ἀπὸ την δριμεία ἀνάγκη ἔχουν μετατραπεί σε ὄχλο. Η ἀτομική συνείδηση ἔχει ἐξουδετερωθεί και μαζί η ἀξιοπρέπεια και η περηφάνια. Δεν ἐξουσιάζει πλέον ο Λόγος ἀλλὰ το ἐνστικτο της ἐπιβίωσης και η ἀγελαία ἀπρόσωπη μάζα. Ὡστόσο, και σήμερα, χωρίς να ὑπάρχουν ἀντίστοιχες συνθήκες, οἱ ἄνθρωποι δεν ἔπαψαν να λειτουργοῦν ως ὄχλος. Ἀξιοποιώντας [τις μηχανές ἀναζήτησης](#) του διαδικτύου, ἐπιλέξτε τις κατάλληλες πηγές για να ἀντλήσετε πληροφορίες, προκειμένου να δημιουργήσετε μια πολυτροπική παρουσίαση που θα ἀναφέρεται διαχρονικά στην ἐννοια του ὄχλου. Στην παρουσίασή σας να περιλαμβάνονται: [ορισμὸς](#), (να γίνει ἀναφορά και στην ἐτυμολογική προέλευση της λέξης) χαρακτηριστικά γνωρίσματα και ἐκδηλώσεις του ὄχλου, εἰκόνες, [ἀποφθέγματα](#) για τον ὄχλο και ὅ,τι ἄλλο κρίνετε σκόπιμο και σας ἐκφράζει ως ομάδα. Η παρουσίαση να κλίνει με ἀναφορά σε σύγχρονες

οχλοκρατικές εκδηλώσεις και συσχετισμό των όρων «όχλος» και «μαζοποίηση».

3. «οὐ γὰρ ἔτι ἐνεχώρει μέλλειν διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολλυμένων τῶ λιμῶ». Το ηθικό των Αθηναίων έχει καταπέσει, καθώς έχουν ξεπεράσει τα όρια της ανθρώπινης αντοχής στην ανέχεια και στην πείνα. Στη σύγχρονη ιστορία για την πολιορκία του Μεσολογγίου από τους Τούρκους ο Δ. Σολωμός θα γράψει: «λαλεί πουλί, παίρνει σπυρί, κι η μάννα το ζηλεύει. Τα μάτια η πείνα εμαύρισε...» ([«Ελεύθεροι Πολιορκημένοι»](#), Σχεδιάγραμμα Β'1). Γνωρίζετε την έκβαση και των δυο ιστορικών συμβάντων. Γράψτε στον κειμενογράφο συνεργατικά ως ομάδα μια παράγραφο [με τη μέθοδο της σύγκρισης-αντίθεσης ή της αναλογίας](#) που να αναφέρεται στις διαφορές αλλά και στις ομοιότητες των δυο περιστατικών.
4. Στηριγμένοι στο περιεχόμενο των προηγούμενων δραστηριοτήτων που υλοποιήσατε ως ομάδα, δημιουργήστε ένα ψηφιακό σταυρόλεξο (είκοσι ορισμών) με την αξιοποίηση του λογισμικού Hot Potatoes που θα αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του μαθήματος ή του σχολείου για επίλυση από τους συμμαθητές σας. Σε περίπτωση δυσκολίας, απλώς δημιουργήστε ένα ψηφιακό αρχείο με είκοσι όρους και τους αντίστοιχους ορισμούς και παραδώστε το στον διδάσκοντα.

4^η ΟΜΑΔΑ

τῇ δὲ ὑστεραία ἀπήγγελλον οἱ πρέσβεις ἐφ' οἷς οἱ Λακεδαιμόνιοι ποιοῖντο τὴν εἰρήνην· προηγόρει δὲ αὐτῶν Θηραμένης, λέγων ὡς χρὴ πείθεσθαι Λακεδαιμονίοις καὶ τὰ τεῖχη περαιορεῖν. ἀντειπόντων δὲ τινῶν αὐτῶ, πολὺ δὲ πλειόνων συνεπαινεσάντων, ἔδοξε δέχεσθαι τὴν εἰρήνην.

1. Η συνέλευση των Αθηναίων φαίνεται να έχει διαδικαστικό παρά ουσιαστικό χαρακτήρα, γιατί δεν έχουν κανένα περιθώριο για να αρνηθούν. Άλλωστε στις διαπραγματεύσεις ακόμη και σήμερα ο καλύτερος διαπραγματευτής είναι η στρατιωτική ή η οικονομική δύναμη. Και σήμερα οι μικροί και αδύναμοι υποκύπτουν στους ισχυρούς και υπογράφουν είτε καταστροφικές συμφωνίες είτε επαχθή μνημόνια. Με βάση την παραπάνω διαπίστωση και, αφού αντλήσετε πληροφορίες από το διαδίκτυο, γράψτε στον κειμενογράφο ως ομάδα με τη μέθοδο των παραδειγμάτων μια παράγραφο που να αναφέρεται στο γεγονός ότι στις διαπραγματεύσεις δεν υπάρχουν συναισθηματισμοί αλλά προώθηση συμφερόντων και κατά συνέπεια, ανάλογα με την εκάστοτε ισχύ ή συγκυρία της τύχης, άλλοι προσέρχονται στις διαπραγματεύσεις από θέση ισχύος και άλλοι απλά με την ελπίδα ότι ίσως να περισώσουν κάτι.
2. Η πρόταση του Θηραμένη είναι συνεπής με τη μέχρι τώρα πορεία του. Ως ομάδα και, αφού λάβετε υπόψη τη συγκυρία, να συντάξετε στον κειμενογράφο τον λόγο που πιστεύετε ότι εκφώνησε ο Θηραμένης. (Πιθανόν θα μίλησε για τη φοβερή ανάγκη, θα αναφέρθηκε στο ήθος και στην εντιμότητά του ή στην πολιτική του οξυδέρκεια, θα ανέφερε ότι και αυτός υποφέρει, ότι δεν βλέπει εναλλακτική λύση, ο τόνος θα ήταν δραματικός, το ρηματικό πρόσωπο το α' πληθυντικό κ.ά.) και, στη συνέχεια, να τον καταγράψετε σε ηχητικό αρχείο.
3. Αν έγραφε την ιστορία ο Θουκυδίδης, πιθανόν εδώ να χρησιμοποιούσε, όπως και στις δημηγορίες του, το σχήμα **θέση** (λόγος Θηραμένη, λόγος συνεπαινεσάντος) - **αντίθεση** (λόγος ἀντειπόντος) - **σύνθεση** (απόφαση

Αθηναίων). Να υποκαταστήσετε, λοιπόν, το Θουκυδίδη, δημιουργώντας το λόγο ενός «άντειπόντος» και ενός «συνεπαινέσαντος». Ο *συνεπαινέσας*, που είχε πολύ πιο εύκολο έργο, πιθανόν να ανέφερε ότι οι όροι θα μπορούσαν να είναι πολύ πιο επαχθείς (π.χ. καταβολή πολεμικών αποζημιώσεων (*επανορθώσεων*), εξανδραποδισμός των ελεύθερων πολιτών, *το μη χείρον βέλτιστον* κ.ά.), ενώ ο *άντειπών* πιθανόν να αμφισβήτησε τις προθέσεις του Θηραμένη, να μίλησε για το ένδοξο παρελθόν, τις αρετές των προγόνων και το χρέος της γενιάς του να μην υποκύψει, να τόνισε ότι δεν έχουν χαθεί ακόμη όλα, ότι οι θεοί θα βοηθήσουν, ότι η ταπείνωση είναι χειρότερη από το θάνατο κ.α. Στοχαστείτε πάνω σε αυτά και, προσθέτοντας και δικά σας στοιχεία, δημιουργήστε σύντομους λόγους ταιριαστούς με την περίπτωση. Οι λόγοι να καταγραφούν σε αρχείο κειμενογράφου και σε ηχητικό αρχείο.

4. Στηριγμένοι στο περιεχόμενο των προηγούμενων δραστηριοτήτων που υλοποιήσατε ως ομάδα, δημιουργήστε ένα ψηφιακό σταυρόλεξο (είκοσι ορισμών) με την αξιοποίηση του λογισμικού Hot Potatoes που θα αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του μαθήματος ή του σχολείου για επίλυση από τους συμμαθητές σας. Σε περίπτωση δυσκολίας, απλώς δημιουργήστε ένα ψηφιακό αρχείο με είκοσι όρους και τους αντίστοιχους ορισμούς και παραδώστε το στον διδάσκοντα .

5^η ΟΜΑΔΑ

μετὰ δὲ ταῦτα Λύσανδρός τε κατέπλει εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ οἱ φυγάδες κατῆσαν καὶ τὰ τείχη κατέσκαπτον ὑπ' αὐλητρίδων πολλῇ προθυμίᾳ, νομίζοντες ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῇ Ἑλλάδι ἄρχειν τῆς ἐλευθερίας.

1. Μετά την αποδοχή των όρων από τους Αθηναίους και την υπέρβαση των εμποδίων ο λόγος του Ξενοφόντα αποκτά γοργότητα και οι εξελίξεις δρομολογούνται με την υιοθέτηση της παρατακτικής σύνδεσης και τη χρήση του παρατατικού. Το τέλος του πολέμου φαίνεται να λειτουργεί με τον ίδιο τρόπο που λειτουργεί η κάθαρση στην τραγωδία. Μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι είναι δίκαιη η τιμωρία, η πτώση και η ταπείνωση των Αθηναίων και ότι στην περίπτωση τους νοηματοδοτείται το τρίπτυχο *Υβρη – Άτη - Νέμεση*; Γράψτε ως ομάδα μία παράγραφο με τη μέθοδο της αιτιολόγησης είτε υιοθετώντας είτε απορρίπτοντας τον παραπάνω ισχυρισμό.
2. «τὰ τείχη κατέσκαπτον ὑπ' αὐλητρίδων πολλῇ προθυμίᾳ»: Με βάση τα κείμενα που εξετάσαμε ως τώρα, φαίνεται ότι υπάρχει μια «ψύχωση» γύρω από τα τείχη τόσο από την πλευρά των Λακεδαιμονίων όσο και από την πλευρά των Αθηναίων. Μάλιστα οι Αθηναίοι είχαν απαγορεύσει να γίνεται οποιαδήποτε συζήτηση για το γκρέμισμα των τειχών, ενώ για τους Σπαρτιάτες γνωρίζουμε ότι θεωρούσαν τείχη απόρθητα της πόλης τους τα σώματα των ανδρών της. Η ιστορία με τα τείχη των Αθηναίων και την οργή των Σπαρτιατών είναι παλιά και ανάγεται στο τέλος των Περσικών πολέμων. Αφού μελετήσετε το σχετικό απόσπασμα από τον Θουκυδίδη («Ιστορίες», 1.90-92), που αναφέρεται στις ενστάσεις των Λακεδαιμονίων και στο τέχνασμα του Θεμιστοκλή, και αντλήσετε πληροφορίες και οπτικό υλικό από το διαδίκτυο, να δημιουργήσετε μια πολυτροπική παρουσίαση, που θα αναφέρεται στην ιστορία των Μακρών Τειχών και στον συμβολισμό τους. Επίσης στην παρουσίασή σας να ενσωματώσετε πληροφορίες και εικονιστικό υλικό σχετικά με τα σημερινά αρχαιολογικά ευρήματα και να διατυπώσετε

την άποψή σας για το αν τα τείχη σήμερα θα είχαν κάποια πρακτική αξία καθώς και για το συμβολισμό που σήμερα τους έχει αποδοθεί (τείχος του Βερολίνου, τείχος της Λευκωσίας κλπ.). Η παρουσίαση να κλείνει με μια σύντομη αναφορά στις αυλητρίδες, για τις οποίες μπορείτε να αντλήσετε πληροφορίες και εικόνες από το διαδίκτυο.

3. «νομίζοντες εκείνην τήν ήμέραν τῆ Ἑλλάδι ἄρχειν τῆς ἐλευθερίας». Όταν οι Αθηναίοι το 431 π.Χ. δεν υποχώρησαν στις απαιτήσεις του Αρχίδαμου και έδωξαν τον απεσταλμένο του τον Μελήσιππο εκείνος είχε πει: «ἤδε ἡ ἡμέρα τοῖς Ἑλλησι μεγάλων κακῶν ἄρξει» (*αυτή εδώ η μέρα θα είναι απαρχή μεγάλων συμφορών για τους Έλληνες*). Είκοσι επτά έτη αργότερα και, αφού τα λόγια του Μελήσιππου επαληθεύτηκαν και με το παραπάνω, η καταστροφή και η ταπείνωση της αλαζονικής υπερδύναμης φαντάζει ως απαρχή της ελευθερίας. Συμφωνείτε με τη διαπίστωση αυτή; Βέβαια, σήμερα η έννοια της ελευθερίας εμφανίζεται διευρυμένη σε σχέση με το παρελθόν και έχει αναπλαισιωθεί το περιεχόμενό της. Αντλώντας στοιχεία από τη [Βικιπαίδεια](#) και άλλους δικτυακούς τόπους, δημιουργήστε μια σύντομη πολυτροπική παρουσίαση αφιερωμένη στη σημασιολογική εξέλιξη της ελευθερίας από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας. Η παρουσίαση να κλείνει με αναφορά σε ένα ποίημα και σε ένα ζωγραφικό πίνακα αφιερωμένο στην ελευθερία που να σας εκφράζουν.
4. Στηριγμένοι στο περιεχόμενο των προηγούμενων δραστηριοτήτων που υλοποιήσατε ως ομάδα, δημιουργήστε ένα ψηφιακό σταυρόλεξο (είκοσι ορισμών) με την αξιοποίηση του λογισμικού Hot Potatoes, που θα αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του μαθήματος ή του σχολείου για επίλυση από τους συμμαθητές σας. Σε περίπτωση δυσκολίας, απλά δημιουργήστε ένα ψηφιακό αρχείο με είκοσι όρους και τους αντίστοιχους ορισμούς και παραδώστε το στον διδάσκοντα.

3^ο Φύλλο Εργασίας

1^η, 2^η, 3^η ΟΜΑΔΑ

Α) Τα παρακάτω παραδείγματα περιέχουν συμπερασματικές προτάσεις.

1. *ὁ δὲ εἶπεν ὅτι σπείσασθαι βούλοιο ἐφ' ᾧ μήτε αὐτὸς τοὺς Ἕλληνας ἀδικεῖν μήτε ἐκείνους καίειν τὰς οἰκίας.* [Κι αυτός είπε ότι ήθελε να συνθηκολογήσει με τον όρο ούτε αυτός να αδικεί τους Έλληνες, ούτε εκείνοι να καίνε τα σπίτια.].
2. *τῆς εἰρήνης γενομένης αὐτοῖς ἐφ' ᾧ τε πολιτεύσονται τὴν πατριὸν πολιτείαν* [Κι αφού συνάφθηκε η ειρήνη με την προϋπόθεση ότι θα πολιτευθούν σύμφωνα με το πατροπαράδοτο πολίτευμα].
3. *ὁ Ἀμυθάνοσ ἔπανσε σφᾶς τῆς νόσου, ἐφ' ᾧ τε αὐτὸς καὶ ὁ ἀδελφὸς Βίας Ἀναξαγόρα τὸ ἴσον ἔξουσιν.*[Ο Αμυθάνας τους γιάτρεψε, με την όρο και ο ίδιος και ο Βίας του Αναξαγόρα νε έχουν τα ίσα].
4. *καὶ μενέτω ταῦτα, ἐφ' ᾧ τε καὶ ἡ πόλις εὐπραγήσει* [Κι ας παραμείνουν αυτά, αρκεί η πόλη να ευτυχήσει].
5. *Ἀλέξανδρον δὴ τοῖς Ἐφεσίοις ὑποσχέσθαι ..., ἐφ' ᾧ τε τὴν ἐπιγραφὴν αὐτὸν ἔχειν* [Ο Αλέξανδρος υποσχέθηκε στουε Εφέσιους ότι ..., υπό τον όρο ο ίδιος να κατέχει την επιγραφή].
6. *εἰς τοσοῦτον ἐληλύθατε πλεονεξίας ὥστε πρότερον μὲν ἐνεκαλειτέ μοι.*[Σε τέτοιο σημείο πλεονεξίας έχετε φθάσει, ώστε πρωτύτερα με κατηγορούσατε].
7. *πάντες εἰς τοσοῦτον ἀφῖχθε φιλανθρωπίας καὶ εὐσεβείας ὥστε καὶ τῶν πρότερον γεγενημένων ἀδικημάτων τὸ λαμβάνειν δίκην ἐπέσχετε ταύτας τὰς ἡμέρας.* [Σε τέτοιο σημείο ευσέβειας και φιλανθρωπίας έχετε φθάσει όλοι ώστε αυτές τις μέρες σταματήσατε να τιμωρείτε ακόμη και τα αδικήματα που έγιναν κατά το παρελθόν].

8. οὐδένα πάποτ' οὔτ' ἀκήκοα οὔθ' ἑώρακα ὅστις εἰς τοσοῦτον ἐλήλυθεν ὕβρεως ὥστε τοιοῦτόν τι ποιεῖν. [Δεν ἔχω δει και δεν ἔχω ἀκούσει ποτέ ως τώρα για κανένα που να ἔφτασε σε τέτοιο βαθμό ἀλαζονείας ὥστε να κάνει κάτι τέτοιο].
9. καὶ εἰς τοσοῦτον ἀισχροκερδίας ἦλθεν, ὥστε καὶ τοὺς διδασκάλους τοὺς μισθοὺς ἀπεστέρηκεν (Σε τέτοιο σημεῖο ἀισχροκέρδειας ἔφθασε , ὥστε στέρησε ἀκόμη και τους δασκάλους το μισθό τους)
10. ἀλλ' εἰς τοσοῦτον ἦκει τόλμης, ὥστε δανεισάμενος παρ' ἡμῶν ἐπὶ τῇ νηὶ τρισχιλίας δραχμὰς ἐφ' ᾧ τε τὴν ναῦν καταπλεῖν Ἀθήναζε,...[Ἀλλά σε τέτοιο σημεῖο τόλμης ἔφτασε, ὥστε ἀφού δανείστηκε ἀπό μας 3000 δραχμές για το πλοῖο με την προϋπόθεση το πλοῖο να καταπλεύσει στην Ἀθήνα...].
11. Οὗτοι τοίνυν εἰς τοῦτο τόλμης ἐληλύθασιν, ὥστε πειρῶνται πείθειν τοὺς νεωτέρους ὡς... [Σε τέτοιο σημεῖο τόλμης ἔφτασαν, ὥστε προσπαθοῦν...].
12. Εἰς τοῦτο γάρ τινες ἀνοίας ἐληλύθασιν ὥσθ' ὑπειλήφασιν τὴν μὲν ἀδικίαν ἐπονείδιστον μὲν εἶναι, κερδαλέαν δὲ καὶ πρὸς τὸν βίον. [Σε τέτοιο σημεῖο ἀνοησίας ἔφτασαν κάποιοι, ὥστε ἔχουν πιστέψει ὅτι η ἀδικία εἶναι μεν ἐπονείδιστο πράγμα, κερδοφόρο ὁμως για τη ζωή]..
13. ἔφασαν τοὺς στρατιώτας εἰς τοῦτο τρυφῆς ἐλθεῖν ὥστ' οὐκ ἐθέλειν πίνειν, εἰ μὴ ἀνθοσμίας εἶη. [Εἶπαν ὅτι οι στρατιώτες ἔφτασαν σε τέτοιο σημεῖο τρυφηλότητας, ὥστε να μη θέλουν να πουν, αν το κρασί δεν εἶχε ευωδιά λουλουδιῶν.].
14. Καὶ τίς οὕτως ἐστὶν ἀναίσθητος, ὅστις οὐκ ἂν ἀλγήσειεν τοιαύτης διαβολῆς περὶ αὐτὸν γιγνομένης; [Και ποιος εἶναι τόσο ἀναίσθητος, ὥστε δεν θα υπέφερε αν μια τέτοια συκοφαντία διαδίδονταν για τον ἴδιο;].
15. τίς οὕτως εὐήθης ἐστὶν ὑμῶν ὅστις ἀγνοεῖ τὸν ἐκεῖθεν πόλεμον δεῦρ' ἦξοντα, ἂν ἀμελήσωμεν; [Και ποιος εἶναι τόσο ἀνόητος, ὥστε να ἀγνοεῖ ὅτι ο πόλεμος ἀπό ἐκεῖ θα ἔρθει ἐδώ, εἰάν ἀμελήσουμε;].

16. *Τίς οὖν οὕτως ἀγαθὸς ἢ τίς οὕτως ἰσχυρὸς ὡς λιμῶ καὶ ῥίγει δύναιτ' ἂν μαχόμενος στρατεύεσθαι; [Ποιος, λοιπόν, είναι τόσο γενναῖος ἢ τόσο δυνατός, ὥστε να μπορεί να εκστρατεύει πολεμώντας ταυτόχρονα και με την πείνα και με το ψύχος;]*
17. *Τίς οὕτως ἐργάζεται τὴν γῆν, ὥστε ζημιουῖσθαι ἐργαζόμενος; [Ποιος ασχολείται με τη γεωργία με τέτοιο τρόπο, ὥστε να ζημιώνεται εργαζόμενος;].*
18. *τίς οὕτως ἐστὶ δεινὸς λέγειν ὥστε σε πείσαι λέγων ὡς ἡμεῖς σοὶ ἐπιβουλεύομεν; [Και ποιος είναι τόσο φοβερὸς στον λόγο, ὥστε σε ἐπίσειε με λόγια ὅτι εμεῖς θέλουμε το κακό σου;].*
19. *τίς οὕτω μαίνεται ὅστις οὐ βούλεται σοὶ φίλος εἶναι; [Ποιος είναι εἶναι τόσο τρελός, που να μη θέλει να εἶναι φίλος σου;].*
20. *καὶ τίς οὕτως ἐστὶν ἀνόητος, ὥστε τοῦτον σώζων τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν προέσθαι; [Και ποιος εἶναι τόσο ἀνόητος, ὥστε να εγκαταλείψει τη δική του σωτηρία σώζοντας εκείνον;].*
21. *τίς οὕτως ἐν λόγοις μεγαλότολμος, ὡς ἀντὶ ξίφους τρίαῖναν αἰτεῖν; [Ποιος ἔχει τόσο μεγάλη τόλμη ὥστε να ζητά τρίαῖνα ἀντὶ για ξίφος;].*
22. *οἱ δὲ ἀκοντισταὶ βραχύτερα ἢ κόντιζον ἢ ὡς ἐξικνεῖσθαι τῶν σφενδονητῶν. [Οἱ ἀκοντιστὲς ἔριχναν τα ἀκόντια πιο κοντὰ ἀπ' ὅσο θα ἔπρεπε, ὥστε να φθάνουν στους σφενδονήτες;].*
23. *οἱ μέντοι Θηβαῖοι εἶπαν ὅτι οὐκ ἂν ὑποδοῖεν τοὺς νεκρούς, εἰ μὴ ἐφ' ᾧ τε ἀπιέναι ἐκ τῆς χώρας. [Οἱ Θηβαῖοι εἶπαν ὅτι δεν θα ἔδιναν υποσπόνδους τους νεκρούς, παρά μόνο με την προϋπόθεση ὅτι θα ἔφευγαν ἀπὸ τη χώρα;].*
24. *τάς τε γὰρ ἀσπίδας μείζους ἔχουσιν ἢ ὡς ποιεῖν τι καὶ ὄραν. [Ἐχουν τις ἀσπίδες μεγαλύτερες ἀπ' ὅσο θα ἔπρεπε, ὥστε να κάνουν κάτι και να βλέπουν;].*

25. Ασθενέστερον, διά τήν νόσον ἠγόρευεν ἢ ὡς ἀκούειν τοὺς τελευταίους τῆς φάλαγγος. [Μιλούσε πιο χαμηλόφωνα ἀπό ὅσο θα ἔπρεπε, ὥστε να τον ακοῦν και οι τελευταίοι στρατιῶτες της φάλαγγας.].

Για το καθένα από αυτά να τονίσετε με έντονους κόκκινους χαρακτήρες τον σύνδεσμο εισαγωγής και με έντονους μπλε τον ρηματικό τύπο με τον οποίο εκφέρεται. Παράλληλα, να εντοπίσετε στην κύρια την παρουσία κάποιων λέξεων που προαναγγέλλουν τη συμπερασματική πρόταση. Αφού τα μελετήσετε και αναζητήσετε τουλάχιστον δυο παραδείγματα Συμφραστικό Πίνακα Λέξεων του Ανθολογίου Αττικής Πεζογραφίας της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα, να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα:

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

- Χρησιμεύουν ως ..
- Στην κύρια πρόταση συνήθως υπάρχουν τα:

<i>Εισάγονται με</i>	<i>Αιτιολόγηση εισαγωγής</i>	<i>Εκφέρονται με</i>	<i>Αιτιολόγηση εκφοράς</i>

Στο κείμενο που ακολουθεί να εντοπίσετε τη δευτερεύουσα συμπερασματική πρόταση και να δικαιολογήσετε την εισαγωγή και την εκφορά.

ἀλλ' ἐποιοῦντο εἰρήνην ἐφ' ᾧ τὰ τε μακρὰ τείχη καὶ τὸν Πειραιᾶ καθελόντας καὶ τὰς ναῦς πλὴν δώδεκα παραδόντας καὶ τοὺς φυγάδας καθέντας τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν

και φίλον νομίζοντας Λακεδαιμονίους έπεσθαι και κατά γήν και κατά θάλατταν
ὅποι ἂν ἠγῶνται.

Εισάγεται με επειδή,.....
..... και εκφέρεται με

Συγκρίνετε τώρα τα συμπεράσματά σας και επιβεβαιώστε, διορθώστε ή συμπληρώστε τις γνώσεις σας συγκρίνοντάς τες με το υλικό που θα αντλήσετε είτε από την [Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα](#) είτε από το [ηλεκτρονικό φροντιστήριο](#) του Υπουργείου.

Αφού αναρτήσετε στο Wiki το συμπληρωμένο Φύλλο Εργασίας να κοινοποιήσετε το περιεχόμενό του για συζήτηση και σχολιασμό στην 4^η και 5^η ομάδα.

4^η, 5^η ΟΜΑΔΑ

Β) Τα παρακάτω παραδείγματα περιέχουν δευτερεύουσες ενδοιαστικές προτάσεις προτάσεις:

1. *δείσαντες οί Εὐβοεῖς μὴ σφᾶς οἱ Ἕλληνες πρόωνται, κρύφα τῷ Θεμιστοκλεῖ διελέγοντο [Και ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι τῆς Εὐβοίας φοβήθηκαν μήπως οἱ Ἕλληνες τοὺς εγκαταλείψουν συζητούσαν κρυφὰ με τὸ Θεμιστοκλή].*
2. *οἱ Κορίνθιοι δείσαντες μὴ προδοῖτο ὑπὸ τινῶν ἢ πόλις, μετεπέμψαντο τὸν Ἴφικράτην σὺν τοῖς πλείστοις τῶν πελταστῶν. [Και ἐπειδὴ οἱ Κορίνθιοι φοβήθηκαν μήπως προδοθεῖ ἀπὸ κάποιους ἡ πόλη, ἔστειλαν καὶ κάλεσαν τὸν Ἴφικράτη με τὴ μεγάλη μάζα τῶν πελταστῶν].*
3. *δείσαντες μὴ καὶ ἐνέδρα τις μείζων ὑπεῖη, ἐπέσχον. [Και ἐπειδὴ φοβήθηκαν μήπως ἔχει στηθεῖ κάποια ἐνέδρα, σταμάτησαν].*
4. *δείσαντες μὴ περίεργα ἄμα καὶ μακρὰ λέγοιμεν.*
5. *ὅμως δὲ οἱ Ἡλεῖοι δεδιότες μὴ βία θύσωσι, ξὺν ὅπλοις τῶν νεωτέρων φυλακὴν εἶχον.*
6. *οἱ δὲ τοῦ δήμου προστάται τῶν Κερκυραίων, δεδιότες μὴ οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἐλθόντας οὐκ ἀποκτείνωσι,...*
7. *ἐπίστασαι γὰρ ὅτι οἱ μὲν φοβούμενοι μὴ φύγωσι πατρίδα καὶ οἱ μέλλοντες μάχεσθαι δεδιότες μὴ ἠττηθῶσιν [ἀθύμως διάγουσι, καὶ οἱ πλέοντες μὴ ναυαγήσωσι,]...*
8. *οἱ δ' ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἔφευγον, δεδιότες εἰς ἕκαστος μὴ συλληφθεῖη.*
9. *ἀπεδέξαντο καὶ αὐτοὶ φοβούμενοι μὴ οὐχ ἱκανοὶ ᾧσι Λέσβῳ πάση πολεμεῖν.*
10. *ὁ δὲ Ἀγασίας ὡς ὄρα τὸν Καλλιμαχὸν δείσας μὴ οὐ πρῶτος παραδράμη εἰς τὸ χωρίον, ...*
11. *οὕτως ἔδεισας μὴ οὐ κακὴν δάμαρτ' (=γυναίκα, σύζυγο) ἔχοις;*
12. *Νῦν δὲ φοβούμεθα μὴ ἄμα ἀμφοτέρων ἡμαρτήκαμεν.*

Για το καθένα από αυτά, να τονίσετε με έντονους κόκκινους χαρακτήρες τον σύνδεσμο εισαγωγής και με έντονους μπλε τον ρηματικό τύπο με τον οποίο εκφέρεται. Αφού μελετήσετε προσεκτικά τον τρόπο εισαγωγής και εκφοράς και το είδος των ρημάτων εξάρτησης και αφού αναζητήστε τουλάχιστον δύο αντίστοιχα παραδείγματα στον Συμφραστικό Πίνακα Λέξεων του Ανθολογίου Αττικής Πεζογραφίας της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα, να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα:

ΕΝΔΟΙΑΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Χρησιμεύουν ως:

- α)
- β)
- γ)

<i>Εισάγονται με</i>	<i>Αιτιολόγηση εισαγωγής</i>	<i>Εκφέρονται με</i>	<i>Αιτιολόγηση εκφοράς</i>

Στο κείμενο που ακολουθεί να εντοπίσετε τη δευτερεύουσα ενδοιαστική πρόταση, τον συντακτικό της ρόλο και να δικαιολογήσετε τον τρόπο εισαγωγής και εκφοράς.

Θηραμένης δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρέσβεις ἐπανεφέρον ταῦτα εἰς τὰς Ἀθήνας. εἰσιόντας δ' αὐτοὺς ὄχλος περιεχεῖτο πολὺς, φοβούμενοι μὴ ἄπρακτοι ἦκοιεν· οὐ γὰρ ἔτι ἐνεχώρει μέλλειν διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολλυμένων τῷ λιμῷ.

Εισάγεται με επειδή,.....
..... και εκφέρεται με

Συγκρίνετε τώρα τα συμπεράσματά σας και επιβεβαιώστε, διορθώστε ή συμπληρώστε τις γνώσεις σας συγκρίνοντάς τες με το υλικό που θα αντλήσετε είτε από την [Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα](#) είτε από το [ηλεκτρονικό φροντιστήριο](#) του Υπουργείου.

Αφού αναρτήσετε στο Wiki το συμπληρωμένο Φύλλο Εργασίας να κοινοποιήσετε το περιεχόμενό του για συζήτηση και σχολιασμό στην 1^η, 2^η και 3^η ομάδα.

Ζ. ΆΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

=

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Κατά τη διάρκεια της εφαρμογής του σεναρίου τα πράγματα κύλησαν ομαλά και δεν παρουσιάστηκαν ιδιαίτερα προβλήματα ή δυσκολίες. Οι μαθητές, οι οποίοι εργάστηκαν στην εφαρμογή του, είχαν προηγούμενη εμπειρία εφαρμογής σεναρίου σε περιβάλλον Wiki, οπότε ο καθένας τους γνώριζε τι και πώς να το κάνει. Οι ομάδες ήταν ήδη χωρισμένες από προηγούμενες δράσεις και υπήρχε μεταξύ των μελών κάποιο ψυχικό δέσιμο, συνεργατικό πνεύμα και αγαστή σύμπνοια. Παράλληλα, διέκρινα και ένα είδος άμιλλας ανάμεσα στις ομάδες κατά την πορεία των εργασιών.

Κατασκεύασα τα Φύλλα Εργασίας, διαφορετικά για κάθε ομάδα, πολύ πριν την έναρξη του σεναρίου, προκειμένου να πειραματιστώ σε διάφορες λειτουργίες, και τα ανέβασα στο [Wiki](#) (για την είσοδο απαιτείται όνομα χρήστη: *visitor1* και κωδικός χρήστη: *Ivisitor*). Ενημέρωσα τους μαθητές και μοίρασα στον καθένα τους κωδικούς εισόδου στο Wiki, ώστε να πάρουν μια πρόγευση για το είδος, τη μορφή και την έκταση του σεναρίου. Ως χρονικό ορίζοντα υλοποίησης του σεναρίου είχα προσδιορίσει τις δύο εβδομάδες, ανάλογα με την ταχύτητα υλοποίησης. Βέβαια, εκ των υστέρων διαπίστωσα ότι κάποιες δραστηριότητες θα ταίριαζαν πολύ περισσότερο σε συγκεκριμένο προφίλ μαθητών, ενώ εγώ τις κατένειμα στις ομάδες τελείως τυχαία. Για την υλοποίηση του σεναρίου, έπρεπε να τους εξασκήσω στη δεξιότητα κατασκευής ψηφιακού εννοιολογικού χάρτη και στην κατασκευή ηλεκτρονικού σταυρολέξου με τη βοήθεια του λογισμικού Hot Potatoes. Έτσι, λοιπόν, με την έναρξη του σεναρίου, έκανα εντατική επιμόρφωση πάνω στα δυο αυτά αντικείμενα σε πέντε μαθητές, δηλαδή σε έναν εκπρόσωπο από κάθε ομάδα. Αυτή η κίνηση ήταν πολύ σημαντική, γιατί και δε χάθηκε χρόνος και το περιβάλλον έμοιαζε πλέον πιο προσβάσιμο και οικείο.

Για την κατανόηση του κειμένου, φρόντισα η σύνδεση με τα προηγούμενα να είναι πολύ κατατοπιστική και θεωρώ πολύ σημαντική τη συνολική ανάγνωση του κειμένου από τον διδάσκοντα, η οποία προηγήθηκε. Επίσης, η κατάτμηση του κειμένου σε πολύ μικρές νοηματικές ενότητες αποδείχθηκε πολύ λειτουργική, αφού οι μαθητές είχαν να διερευνήσουν ένα μικρό τμήμα κειμένου, του οποίου το εύρος και το βάθος επιχείρησαν να προσεγγίσουν.

Η πρώτη φάση δεν παρουσίασε καμιά δυσκολία, ωστόσο, ενώ είχα προϋπολογίσει χρονική διάρκεια μιας διδακτικής ώρας, απαιτήθηκαν τελικά δύο. Η μεταγραφή του κειμένου σε περιβάλλον Word, η σχηματική απόδοση της συντακτικής του δομής σε περιβάλλον [Text2MindMap](#), η μετάφραση και, στη συνέχεια, η σύγκριση με άλλες μεταφράσεις και οι λεξιλογικές ασκήσεις υλοποιήθηκαν σχετικά εύκολα, ενώ τα λάθη κυμάνθηκαν σε περιορισμένη κλίμακα. Ως προς την απεικόνιση της συντακτικής δομής, άλλες ομάδες έδωσαν μόνο ένα αρχείο συνολικό και άλλες έδωσαν πολλά, ένα για κάθε πρόταση. Πρέπει να αναφέρω ότι η συγκεκριμένη ιστοσελίδα κατασκευής εννοιολογικού χάρτη, αν και μικρών δυνατοτήτων είναι πολύ απλή και λειτουργική και προσφέρεται για μαθητικές δραστηριότητες, όχι βέβαια υψηλών προδιαγραφών. Στη συγκεκριμένη φάση, διαπιστώθηκε ότι τελικά έπρεπε να προηγηθεί η διδασκαλία των συμπερασματικών προτάσεων, προκειμένου να γίνει κατανοητό το περιεχόμενο του αποσπάσματος «ἐφ' ᾧ ... ἔπεσθαι». Η ομάδα που ασχολήθηκε με την ενότητα αυτή δεν θεώρησε ότι υπήρχε πρόταση και εξέλαβε όλη την περίοδο ως μια κύρια πρόταση. Βέβαια, από την πλευρά μου είχε γίνει η σχετική πρόβλεψη για ανατροφοδότηση, τουλάχιστον σε επίπεδο χωρισμού προτάσεων και έτσι ξεπεράστηκε η όποια δυσκολία. Οι μεταφράσεις που δόθηκαν από τους μαθητές ήταν κατά βάση ορθές, ωστόσο η σύγκριση της μετάφρασης της ομάδας με τις μεταφράσεις της Πύλης και του διδάσκοντος, θεωρώ πως ήταν μεν επιφανειακή, κατέδειξε ωστόσο με ενάργεια την υποκειμενικότητα που αναπόδραστα συνοδεύει κάθε μεταφραστική απόπειρα.

Σχετικά με την πρώτη φάση, έμεινα απόλυτα ικανοποιημένος, τόσο από τη διάθεση και τη συμμετοχή των μαθητών όσο και από την ποιότητα των εργασιών τους.

Η δεύτερη φάση, που ήταν και πιο απαιτητική και συνάμα πιο δημιουργική, διήρκεσε τελικά τρεις ώρες και όχι δύο, όπως ήταν η αρχική πρόβλεψη. Οι ομάδες εργάστηκαν μεθοδικά και αποτελεσματικά, καθώς τα Φύλλα Εργασίας ήταν πολύ κατατοπιστικά και με υψηλό βαθμό καθοδήγησης. Γράφτηκαν κείμενα επιχειρηματολογίας, δημιουργήθηκαν αρχεία παρουσιάσεων, ψηφιακά σταυρόλεξα και ηχητικά αρχεία. Κυρίαρχο, λοιπόν, εδώ υπήρξε το στοιχείο της δημιουργικής έκφρασης μέσω της πολυτροπικότητας. Βέβαια, οι εργασίες δεν διεκδικούν ιδιαίτερες δάφνες, αλλά για τα δεδομένα των μαθητών θεωρώ ότι υπήρξαν πολύ αξιόλογες. Και τα σταυρόλεξα κατασκευάστηκαν με μεράκι και δόθηκαν στις άλλες ομάδες για επίλυση και γενικά υλοποιήθηκε το σύνολο των δραστηριοτήτων με την καταβολή φιλότιμης προσπάθειας. Στα σταυρόλεξα, ενδεχομένως, να ήταν μαξιμαλιστικός ο αριθμός των είκοσι όρων, καθώς οι μαθητές δυσκολεύονταν να βρουν είκοσι ορισμούς στα πλαίσια των δραστηριοτήτων που υλοποίησαν ως ομάδα, οπότε κατέφυγαν και σε ευρύτερες θεματικές ενότητες του μαθήματος. Για την κατασκευή των ηχητικών αρχείων (με το λογισμικό Audacity) εξασφάλισα στις ομάδες αποκλειστική χρήση του εργαστηρίου, προκειμένου να αποφευχθεί ο θόρυβος και ο κίνδυνος περισπασμού της προσοχής. Και από τη δεύτερη φάση έμεινα ικανοποιημένος, συνεκτιμώντας τη δυσκολία των δραστηριοτήτων και τη συνθετότητα των γνώσεων και των δεξιοτήτων που απαιτούνταν για ένα αξιόλογο αποτέλεσμα.

Η τρίτη φάση διήρκεσε μία διδακτική ώρα και τον χρόνο δύο διαλειμμάτων. Την προηγούμενη ημέρα είχα μια συγχρονική επικοινωνία με τους αρχηγούς των ομάδων μέσω του ψηφιακού εργαλείου BigBluebutton που είναι ενσωματωμένο στο LMS Moodle. Η συνάντηση διήρκεσε είκοσι λεπτά και οι αρχηγοί των ομάδων με ενημέρωσαν για την ετοιμότητα της ομάδας τους. Με τη σειρά μου, τους έδωσα οδηγίες για τον τρόπο και τα μέσα παρουσίασης των δραστηριοτήτων. Η παρουσίαση των δραστηριοτήτων του δεύτερου Φύλλου Εργασίας στην ολομέλεια έγινε με

βιντεοπροβολέα, έχοντας κάθε ομάδα χρόνο δέκα λεπτών. Τους εξήγησα ότι είναι πολύ σημαντική η παρουσίαση, προκειμένου να αποκτήσουν μια ολιστική θεώρηση του σεναρίου, αλλά και να καλλιεργήσουν τη δεξιότητα της ακρόασης. Παρατήρησα ότι οι ομάδες δεν έδειχναν την απαιτούμενη προσοχή στις παρουσιάσεις των άλλων, συζητώντας για τη δική τους εργασία, ωστόσο με συνεχείς υποδείξεις και ερωτήσεις φρόντιζα να τους «επανατροχοδρομώ» και να τους προσανατολίζω κατάλληλα, παρέχοντας αφορμές και ερεθίσματα για γόνιμο διάλογο ανάμεσα στους παρουσιαστές και τους ακροατές. Στο τέλος, τονίστηκε ότι καλό είναι για την αμοιβαία ωφέλεια να παρέχουν αλλά και να δέχονται ανατροφοδότηση από τους συμμαθητές τους και να λειτουργούν κριτικά.

Η τέταρτη φάση ολοκληρώθηκε σε δύο διδακτικές ώρες. Οι μαθητές ασχολήθηκαν και πάλι με το συντακτικό και κάποιοι «καλοί» μαθητές έδειχναν ικανοποιημένοι, γιατί επιτέλους θα μπορούσαν να ξαναπάρουν τα πρωτεία. Υπήρξε κάποιο πρόβλημα στην αρχή, αν και η διατύπωση ήταν ξεκάθαρη, για τον επαγωγικό τρόπο κατάκτησης της γνώσης, καθώς δεν ήταν μνημένοι σε αντίστοιχες πρακτικές. Τα παραδείγματα των συμπερασματικών προτάσεων θεωρήθηκαν πολλά και κάποιοι μαθητές εργάστηκαν και από το σπίτι. Υπήρξε κάποια δυσκολία στο να δικαιολογήσουν τον τρόπο εισαγωγής και εκφοράς και εκεί λειτούργησα καθοδηγητικά, για να διευκολύνω τα συμπεράσματά τους. Επαλήθευσαν από την Πύλη τα συμπεράσματά τους, ενώ με μεγάλη άνεση πια αναγνώρισαν τις δυο προτάσεις του κειμένου τις οποίες και κατενόησαν.

Με το τέλος αυτών των δραστηριοτήτων έγινε μια συζήτηση σχετικά με τις εμπειρίες που απέκομισαν, τις δυσκολίες που συνάντησαν και τις προτάσεις που θα μπορούσαν να καταθέσουν ως επιστέγασμα της όλης προσπάθειας. Στην πλειονότητά τους δήλωσαν πολύ ικανοποιημένοι, περήφανοι που συνεργάστηκαν και λειτούργησαν ομαδικά και πιο έμπειροι. Θεώρησαν ότι ο χρόνος που αφιερώθηκε άξιζε τον κόπο, ότι απέκτησαν δεξιότητες, ότι διεύρυναν την οπτική τους, και ότι κινητοποιήθηκαν και είχαν λόγο και συμμετοχή όλοι οι μαθητές, ενώ δεν έλειψαν και

κάποια παράπονα για τις τεχνολογικές υποδομές και για την κόπωση που εκ των πραγμάτων συνεπάγεται μια τέτοια προσπάθεια.

Εν κατακλείδι, το σενάριο υλοποιήθηκε στο σύνολό του, χωρίς δυσκολίες ή προσαρμογές. Αποδείχθηκε ρεαλιστικό και υλοποιήσιμο, χάρη στην άρτια δόμηση και την απόλυτη τεκμηρίωσή του. Λαμβάνοντας υπόψη και την ποιοτική διάσταση των προϊόντων που παρήχθησαν από τους μαθητές, συμπεραίνω ότι και τη δημιουργικότητα των μαθητών απελευθέρωσε και δεξιότητες καλλιέργησε και τροφή στην κριτική σκέψη προσέφερε.

Τα απαντημένα Φύλλα των ομάδων και τα αρχεία που δημιούργησαν μπορεί να τα δει κανείς στο [Wiki](#) (για την είσοδο απαιτείται όνομα χρήστη: *visitor1* και κωδικός χρήστη: *Ivisitor*).

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bernstein, B. 1996. *Pedagogy, symbolic control and identity. Theory, research, cri-tique*. London: Taylor and Francis.

Γιάννου, Τ. 2011. (Μάιος). «Οι ΤΠΕ στο μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών.» Στο *Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση και την εφαρμογή των ΤΠΕ στη διδακτική πράξη. Επιμορφωτικό Υλικό για την Εκπαίδευση των Επιμορφωτών στα ΠΑΚΕ*, τεύχος 3. Κλάδος: ΠΕ 02. Πάτρα: ΕΑΙΤΥ, 104 - 128.

http://filologostpe.files.wordpress.com/2012/10/yliko_pe02-201106.pdf

Cope, B. & M. Kalantzis (eds) (2000). *Multiliteracies. Literacy Learning and the Design of Social Futures*. London: Routledge

Durando, F. 1998. *Αρχαία Ελλάδα η αυγή του δυτικού κόσμου*. Μτφρ. Δ. Γεδεών. Αθήνα: Καρακώτσογλου

Hanson, V.D. 2007. Πελοποννησιακός πόλεμος. Μετάφραση: Άγγελος Φιλιππάτος. Μτφρ. Α. Φιλιππάτος. Αθήνα: Λιβάνης

Θεοδωρόπουλος, Γ. 2004. *Το μυθιστόρημα του Ξενοφώντα*. Αθήνα: Ωκεανίδα.

Kagan, D. 2004. *Ο πελοποννησιακός πόλεμος*. Μτφρ. Ν. Πηλαβάκης. Αθήνα: Ωκεανίδα.

Κουτσογιάννης, Δ. 2012. «Ο ρόμβος της γλωσσικής εκπαίδευσης». Στο *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 32^{ης} συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας Α.Π.Θ.* Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ (Ιδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη), 208-222.

http://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_32_208_222.pdf

Kress, G. & T. van Leeuwen. 2001. *Multimodal Discourse. The Modes and Media of Contemporary Communication*. Λονδίνο: Arnold.

Μερτζάνης, Ι. 2010. *Ο Πελοποννησιακός πόλεμος*. Αθήνα: Βεργίνα